

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

8

ARBEJDER HØJSKOLEN

JUNI 1945

Statens pædagogiske Studiesamling
København

ARBEJDERHØJSKOLEN

ELEVSKRIFT

FOR ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLE OG
ROSKILDE HØJSKOLE

NR. 28

JUNI 1945

UDGIVET AF
ELEVFORENINGERNE I SAMARBEJDE MED
ARBEJDERNES OPLYSNINGSFORBUND

Statens pædagogiske Studiesamling
København

REDAKTION

Oluf Bertolt . Erik Christensen
Chr. Christiansen . Hj. Gammelgaard
Poul Hansen . Hans Holm
M. P. Jensen . Ib Kolbjørn
Svend Anker-Larsen

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
DEN ØKONOMISKE UDVIKLING OG DET POLITISKE SAMARBEJDE Af Forstander <i>Poul Hansen</i>	7
DEN NY VERDEN Af Højskolelærer <i>Frode Kristensen</i>	15
EYVIND JOHNSONS VÆRNETJENESTE Af Højskolelærer <i>Møller Nielsen</i>	19
BJERGET MÅ STORMES! Af cand. mag. <i>Morten Lange</i>	25
FRODE KRISTENSEN 50 Aar	29
ROSKILDE HØJSKOLE VINTEREN 1944—45	33
ROSKILDE HØJSKOLES ELEVFORENING	41
ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLE VINTEREN 1944—45	43
ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLES ELEVFORENING	45

Gennem fem Aar har »Arbejderhøjskolen« maattet gaa paa Listesko. Tidsskriftet kunde alene udkomme ved, at Redaktionen tilbageholdt meget af det, som Hjertet var fuldt af. De seneste Numre maatte afvente Slutkorrektorens Tilbagekomst fra den tyske Censur med Stemplet: Kan trykkes.

Nu er alt dette forbi. Vi kan igen tale fra Leveren. »Danmarks Folk fra Strand til Strand raader selv i eget Land«. Dog raader vi ikke over tilstrækkeligt Papir til at opretholde vort Tidsskrifts gamle Omfang; dette Nummer fremtræder med stærkt nedsat Sidetal og med Spor af andre af Forholdene dikterede Indskrænkninger. De er forhaabentlig blot forbigaaende.

Ikke alene »Arbejderhøjskolen«, men ogsaa de to Arbejderhøjskoler, som Skriftet bringer Bud om, har maattet bære deres Part af Besættelsens Byrder. Esbjerg Arbejderhøjskole tog Tyskerne allerede i April 1940. Vi rejste vore Telte andetsteds; men nu fra Jul 1944 har de ogsaa taget Kraglund, hvor vi havde søgt Ly. Omkring Roskilde har Tyskerne snuset i flere Aar som Rotter om en grøn Ost — indtil de i Paasken lagde Haand paa ogsaa denne Højskole. Roskilde og Kraglund er nu Asyl for tyske Flygtninge, Esbjerg-Skolen Lazaret for tyske Soldater. Og ingen af Skolerne kan ventes frigivet i den nærmeste Fremtid. Men end kommer Dag —

Gennem den længste Tid af Krigen og Besættelsen har begge vore Arbejderhøjskoler trods alt haft en Talerstol rejst, hvorfra der er talt Roma midt imod. Herfra er den sande Information bragt ud i Geledderne, her er Løgnene imødegaaet, her har Tusinder hentet Styrke og Modstandskraft til at møde det fascistiske Stormvejr. I disse Dage efter Befrielsen staar alt i de væbnede Frihedskæmpers Tegn. De vilde sikkert være kommet en Postdag for sent, om ikke de ubevæbnede Frihedskæmpere havde været paa deres Post gennem de foregaaende fem Aar. Vi bør ikke glemme den Nervekrig, der blev sluppet løs paa os i Krigens første to—tre Aar, da vi fra nazistisk Side saa at sige daglig blev opfordret til at »revidere Anskuelserne«, at »lægge Kursen om«, at »være med i den store Nyorientering«. Da Fjendens Repræsentanter endog fra den danske Rigsdags Talerstol kunde udslynge

uforblommede Trusler mod Landets Præster, Højskolemænd, Ungdomsledere, alle der stod i Opdragelsens og Oplysningens Tjeneste, om, at hvis de ikke gjorde deres Gerning i den nye, d. v. s. den nazistiske Aand, vilde de blive afsat. »De maa belæres og vejledes eller fjernes,« blev der sagt.

Det var spildte Guds Ord paa Balle-Lars. Ingen lod sig true. I Grundtvigs Fædreland véd vi, at »et levende Oplysnings-Væsen findes kun der, hvor Øret er lige saa frit som Munden«. I det danske og demokratiske Grænseværn, som Nazismens Stormflod forgæves søgte at bryde ned, var vore Arbejderhøjskoler, sammen med andre Højskoler, vore Folkebiblioteker, vore Kirker, vel ogsaa tildels vore Forsamlingshuse, Hovedpillerne, Hjørnebastionerne. Der er Grund til at takke Besætningerne. De passede deres Værnepligt som danske Mænd.

Selv om vi nu saa nogenledes kan raade i vort eget Hus igen, er det dog ikke saa lige til at faa alting stillet paa Plads efter den store Uorden. Vi imødeser med Utaalmodighed den Dag, da vore Arbejderhøjskoler kan blive givet tilbage til Arbejderoplysningen og igen komme til at virke efter deres Bestemmelse.

REDAKTIONEN

DEN ØKONOMISKE UDVIKLING OG DET POLITISKE SAMARBEJDE

AF FORSTANDER POUL HANSEN

Samtidig med Krigens Afslutning vil vi staa over for det store og spændende Spørgsmaal om den fremtidige Samfundsorden. Fra nogle Sider vil man kræve Statsindgrebene ophævet omgaaende eller snarest, medens andre vil ønske dem opretholdt og endda videreført. I dette Spændingsforhold vil baade de øjeblikkelige Interessmodsætninger og det principielle politiske Spørgsmaal om Samfundsformen ligge gemt. Mulighedene for dybtgaaende Uoverensstemmelser og maaske langvarig politisk Strid er derfor til Stede i rigt Maal.

Den økonomiske Side af Sagen er ikke alene et Spørgsmaal om, hvilket System — fri Økonomi eller bunden — der er mest produktivt og derfor bør foretrækkes, men har ogsaa et historisk Sammenhæng. Det tekniske Udviklingstrin afstikker i høj Grad Grænserne for de politiske Beslutninger, der kan sagligt begrundes og føres ud i Livet med Held. Selv om man foretrækker den patriarkalske Bonde- og Haandværkertid frem for den nuværende, lader den sig dog ikke genindføre.

Under den liberale Periode, der for Alvor brød igennem i Danmark efter Næringslovens Vedtagelse i 1857, blev Statens Opgaver stærkt begrænset, og den nye Rigsdag var i det følgende halve Aarhundrede først og fremmest optaget af Grænse- og Forfatningsspørgsmaal. Det økonomiske Liv skulde passe sig selv som et selvregulerende System med den frie Prisdannelse og Straffeloven som eneste Rettesnor. Enhver normal Borger kunde nu frit nedsætte sig som Erhvervsdrivende, naar blot han løste et let tilgængeligt Borgerskab i det paagældende Fag. Den frie Konkurrence afgjorde hans fremtidige Placering i Landets økonomiske Liv. Kunde han fremstille eller fremskaffe en Vare, som Folk ønskede at købe, til en billigere Pris end Konkurrenternes, gik hans Virksomhed som Regel frem, arbejdede han derimod dyrere, gik han bag af Dansen. Steg Produktionen af en Vare ud over Salgsmulighederne, faldt Priserne, saa Folk kunde købe mere af den, og samtidig virkede de lavere Priser som en Bremse paa Produktionen. Vareknaphed medførte paa den anden Side Prisstigningen, der tvang Folk til at økonomisere med Varene i tilsvarende Grad, medens flere Producenter samtidig strømmede til, dersom øget Produktion var mulig. Prisernes Stigen og Falden virkede altsaa som en Regulator, der angav, hvor mange Kræfter, der skulde sættes ind paa hvert enkelt Omraade. Da Kompriserne faldt, gik det danske Landbrug over i Mejeridriften, uden at Staten behøvede at røre en Finger, skønt Omsvinget var bestemmende for Landets Økonomi i et halvt Aarhundrede. Paa Rigsdagen var man optaget af de indledende Provisoriekampe.

Det tekniske Udviklingstrin svarede til et saadant frit Konkurrenceforhold, der tillod Staten at afholde sig fra Indblanding. Virksomhederne var navnlig i Begyndelsen saa smaa og talrige, at en virkningsfuld Konkurrence let lod sig opretholde, og svigtede den, voksede nye konkurrerende Virksomheder let op. Den økonomiske Frihed var med andre Ord vel begrundet, fordi den var effektiv. De elendige sociale Forhold, der mange Steder blev en Følge af Systemet, lukkede man principielt Øjnene for. De var under alle Omstændigheder sekundære Virkninger og den Pris, man maatte betale for at opnaa det primære: Erhvervsfriheden.

Under dette Systems Fane lagdes Grunden til den moderne Verden. Herhjemme steg Landbrugsproduktionen til smukke og senere til glørværdige Højder, medens Varenes Kvalitet ikke mindst under Indtrykket af en kommende Kolonikonkurrence blev stadig bedre og skabte Danmark et stort Navn som Landbrugsland. Industri, Handel og Søfart svang sig op til voksende Betydning under samme Fane. Denne Periode sluttede imidlertid i Hovedsagen under første Verdenskrig, efterhaanden som Staten blev tvunget til at gribe regulerende ind. Tyvernes Venstregeringer søgte at genvinde det tabte, men Betingelserne for en liberal Samfundsorden var skrumpet ind, og det lidet, man vandt, kunde ikke fastholdes ret længe.

Det var imidlertid i denne den økonomiske Friheds egentlige Tid, at det private Erhvervslivs nyere Historie, individualistiske Traditioner og Ideer fik Form og Format. Intet Under derfor at man søger at fastholde en stor Grotids Metoder. Men Kravene om at vende tilbage til den økonomiske Frihed er sikkert langt stærkere begrundet i historiske Forudsætninger og i Ønsket om at bevare en hævdvunden privatøkonomisk Stilling end i en rationel Opfattelse af de nuværende samfundsøkonomiske Forhold.

Medens Staten i denne Periode var henvist til Opgaver, hvor Kapitalindsatsen ikke kunde forrentes paa normal Vis, skred den privatøkonomiske Koncentration fremad med klar Lovbundethed. Den store Virksomhed kunde bedre end de smaa udnytte Teknikens og Arbejdsdelingens Fordele i Konkurrencen. Kombinationen moderne Teknik plus fri Konkurrence kommer uafvendeligt til at betyde en stadig fremadskridende Koncentration, indtil Betingelserne for en liberal Økonomi er svundet ind og helt andre vokset frem i Stedet.

En skønne Dag har vi Monopolet paa Omraade efter Omraade og dermed Privatkapitalismens Slutform, hvis Uanvendelighed i et fornuftigt styret Samfund bliver mere og mere iøjnefaldende. Aktiekapitalen i et nystiftet Selskab svarer maaske til den Kapital, der virkelig er investeret i Foretagendet, og som efter en almindelig Betragtning bør have et rimeligt Udbytte. Imidlertid kapitaliseres Monopolpriserne, og Udbytteerne stiger til urimelige Højder. Aktierne skifter Ejere til fordoblede Kurser, og de nye Ejere har nu ligefrem en Slags moralsk Ret til 10—20 pCt. i

Udbytte. Bliver Udbytteerne højere end Offentligheden kan tage, udstedes Friaktier, som nu ogsaa er udbytteberettigede. Efterhaanden som Konkurrencen afstumpes, forpligtes Arbejdslivet ogsaa overfor en imaginær Kapital, indtil Udbytteadkomsterne svulmer, medens der bliver forholdsvis for lidt til Arbejdsløn og andre Forbrugsadkomster. Produktionen kan ikke afsættes fuldt ud, fordi den nødvendige Købeevne mangler. Kan der være nogen Tvivl om, at et monopoliseret og overkapitaliseret Erhvervsliv, som stort set har bevaret sin Handlefrihed, men som har frigjort sig fra den frie Konkurrences Kontrol, der var Handlefrihedens Forudsætning, var en af Hovedaarsagerne til Mellemligstidens Salgskrise og dens voksende Arbejdsløshed?

Denne Tilstand tvang Udviklingen ind i nye Baner og medførte de første famlende planøkonomiske Bestræbelser, som fandt Udtryk i Autarkiet. Kun ganske faa Statsmænd som Madsen-Mygdal, der af Guderne var benaadet med megen god Vilje, men ogsaa med en enestaaende Engjethed, turde for Alvor løbe Storm mod Kendsgerningerne i et haabløst Forsøg paa at genoprette den økonomiske Liberalisme. I Kapitalismens og den økonomiske Liberalismes Højborg drejede Franklin Roosevelt snart efter Roret haardt om ved sine Rekonstruktionslove, efter at Arbejdsløsheden i U. S. A. havde naaet 12—15 Mill. Mand. New Deal mødte haard Modstand og blev til Slut underkendt af Landets Højesteret for manglende Lovhjemmel; men Statsindgrebene var en Kendsgerning, som blev staaende trods alt.

I Princippet fulgte Europas Lande samme Spor, vel i Hovedsagen fordi ingen anden Udvej kunde findes. Under Anvendelse af forskellige Metoder lukkede man af for Indførselen af en Række Varer, der kunde give Plads for en hjemlig Beskæftigelse. Den nødvendige Indførsel af Varer foregik mere eller mindre direkte gennem ministerielle Kontorer, og i faste Aftaler sikrede man sig til Gengæld en vis Udførsel. I Indenrigspolitikken maatte Handelsaftalerne sætte sig dybe Spor, saaledes som vi herhjemme erfarede det ved Statens uundgaaelige Indgreb i Arbejdskampene, Regulering af Svineproduktionen, Valutaattester etc. Mange af disse Indgreb var famlende og svækkedes yderligere ved Kompromisser, og de repræsenterede i højere Grad et Værn mod Senkapitalismens onde Følger end en ny økonomisk Verdensorden til Erstatning for den aflivede frie Konkurrence. Men de var Symptomer, der vidnede om, at det ikke længere gik paa den gamle Manèr.

Krigen har mangedoblet Statsindgrebene og ogsaa i nogen Grad udvidet Erfaringerne for, hvorledes de skal gøres for at svare til Hensigten. I vide Kredse er Tvivlen om deres Brugbarhed samtidig blevet mindre og mindre. Naar Krigen er forbi, skal livsnødvendige Varebeholdninger spredes fra de sparsomt forsynede til de hungrende Omraader. Naar det er gjort, skal en mere varig Ordning for Raamateriale- og Produktionsfordeling og international Handel findes. At de Stormagter, som holder

alle Trumferne og har selve Udspillet, ikke tænker paa at lade Kræfternes frie Spil ordne den Sag, synes allerede klart. Om Rækkevidden og Dybden af en kommende Planøkonomi er det endnu for tidligt at have nogen Mening. Dens Opbygning vil sikkert tage Tid og vel ogsaa koste Strid, men om Tendensen bør ingen længere være i Tvivl.

Politik er det muliges Kunst. Ligesom den store Billedhugger ofte inspireres af Stenens naturlige Form og udformer sit Kunstværk ud fra de Muligheder, der er bundet i den, saaledes maa Politikeren ogsaa virke ud fra et Sæt afgrænsede Faktorer. Paa en lang Række livsvigtige Omraader er de økonomiske Kræfter nu bundet sammen i store Enheder, Karteller, Truster, Syndikater og andre Koncentrationer, som man ikke længere uden Fare for en retfærdig og renfærdig Samfundsorden kan overlade til en Egoisme, som ikke længere holdes i Skak af en fri Konkurrence.

Det er forøvrigt ikke alene vigtige Dele af det privatkapitalistiske Erhvervsliv, der har gennemløbet denne Udvikling. De enkelte Andelsmejerier er sluttet sammen i store Eksportforeninger med een Notering for alt Smør og fælles Optræden omkring Erhvervets Interesser og en Statistik, der samler hele Produktionen til en Enhed, som alle Beregningerne og Handelsaftalerne drejer sig om. Fagforeningerne er samlet i store Forbund og sammensluttet i De samvirkende Fagforbund etc. I Stedet for private Mænds og Grupperes smaa Virksomheder er store samfundsøkonomiske Organismer opstaaet, hvis harmoniske Sammenspil er blevet et Spørgsmaal om hele Befolkningens Velfærd.

Netop som Samfundsudviklingen havde naaet dette Punkt, hvor en Indstilling paa en mere varig planøkonomisk Linie syntes uundgaaelig, kom Krigen. Danmark blev mod sin Vilje besat af Tyskerne, og det danske Folk samlede sig for i Fællesskab at værne om de nationale og menneskelige Værdier, der stod paa Spil. Skal Samlingen føre til Resultater, der svarer til Dybden af de Følelser, der har skabt den, maa den ikke standse ved Værnet om Fortidens og Nutidens Værdier, men ogsaa rettes mod Fremtiden og give sig haandgribelige politiske Udslag.

Det næste Krav maa da være, at Samarbejdet fortsætter, naar Krigen er forbi. Det er indlysende, at det Folk, der klogt staa sammen om sine Opgaver og løser dem, vil staa meget stærkere baade udadtil og indadtil end et Folk i indre Splid.

Efter alt at dømme vil der efter Krigen blive gjort et Forsøg paa at skabe en økonomisk Verdensorden, der i det mindste i nogen Grad binder de enkelte Landes produktive Kræfter til bestemte Opgaver. Under de saaledes givne Forhold vil det Folk, der hurtigt gaar til Arbejdet og yder en Indsats, der svarer til alle dets bedste Kræfter, paa en lykkelig Maade hævde sig og befæste sin Stilling i Verdenssamfundet. Det er vel sandsynligt, at alle Aftaler om Ind- og Udførsel af vigtige Varer ikke

alene maa afsluttes, men ogsaa administreres af Statsmagten i Forbindelse med Erhvervsorganisationerne. Meget af det danske Samfunds Velfærd og Velstand vil da afhænge af, om disse Aftaler holdes, og om vi i det hele taget er beredt til at tage Konsekvenserne af den Samfundsudvikling, vi selv har været med til at frembringe.

Til de gammeldags iblandt os er der kun det at sige, at for en lykkelig Tilværelse er Arbejdet vigtigere end Samfundformen, og at det er en Misforstaaelse at tro, at den Form, vi er vokset op i, er den endelige. Samfundets Liv bestaar snarere i en uendelig Serie af nye Former og Opgaver, som til syvende og sidst giver Livet Indhold og gør det værd at leve i samme Grad, som man giver sig i Kast med dem uden at lade sig skræmme af det nye, der ofte synes mere ondartet, end det er.

Dertil kommer, at vi alle i dette Land vil kunne samles om at se paa Friheden som et stort Gode, der maa bevares overalt, hvor den er frugtbar og kun begrænses der, hvor den tjener os daarligt. Vi ønsker alle en udstrakt aandelig Frihed og Ret til at tro, tænke og tale i Overensstemmelse med Samvittighedens Bud. Men ogsaa paa det økonomiske Omraade vil der kunne opnaas Enighed om at bevare det personlige Initiativ i videst muligt Omfang, og at lade Lønnen staa i Forhold til Arbejdsydelsen. Men vi maa paa den anden Side have Orden i Tingene for at kunne overholde mellempøkelige Forpligtelser og for at kunne komme Arbejdsløsheden, Monopolherredømmet og de sociale Misforhold til Livs.

Den tvingende Nødvendighed, Tiden og Forholdene aabenbart stiller os Ansigt til Ansigt med, vil sikkert hurtigere komme til at staa klart for alle i de ydre end i de indre Forhold. I de enkelte Lande vil to Muligheder — der maaske nogle Steder vil vise sig som to noget indfildrede Stadier — sikkert komme til at foreligge: For det første en maaske langvarig Kamp om den politiske Magt og for det andet et vældigt Genopbygnings- og Rekonstruktionsarbejde, der ikke alene vil omfatte de knuste Byer, men hele Folkets Velfærd. Baade nationalt, socialt og økonomisk vil der være stor Lykke ved hurtigt at naa ind i andet Stadium. I Danmark er der nok at samles om, dersom vi skal forme et lykkeligt arbejdende Samfund, der skal formaa at hævde vort Flag og vor hele Stilling.

Den største af alle Opgaver bliver den at lægge Beskæftigelsesforholdene saaledes til Rette, at der bliver Arbejde til alle, og jo hurtigere vi alle naar saa langt, at vi ikke blot betragter Arbejdsløsheden som en Produktionsomkostning, men ogsaa som en Købeevne, der skal harmonere med Produktionens Størrelse, jo bedre. En rimelig og retfærdig Andel i Arbejdsudbyttet er jo i det hele taget Grundlaget for Arbejdsfred, Børmens og Ungdommens Vækstbetingelser, Dygtighed, Flid, Tilfredshed o. s. v.

Det vil f. Eks. ogsaa blive nødvendigt at overveje, om Udstykningen skal fortsætte for at skabe flere selvstændige Hjem, eller om denne Vej er ufarbar, fordi en

saadan fortsat Opdeling af Jorden til Smaadrift er for uøkonomisk. En vis Investeringskontrol bliver fornøden baade for at sikre de livsnødvendige Arbejdsomraader de bedste Kaar og for at have en virkningsfuld Bremse paa Skidtet. Den Formuekonfiskation, som nu diskuteres, maa gennemføres baade af Anstændighedsgrunde og for at give Kronen den Fasthed, der vil være Forudsætningen for, at hele den øvrige økonomisk-politiske Virksomhed skal kunne gennemføres med Held. Rationeringen maa opretholdes, saalænge Vareknapheden gør det nødvendigt for en retfærdig Fordeling af Varene, og det kan endda blive nødvendigt at udvide den. Priskontrol vil af samme Grund heller ikke kunne undgaas; men i det lange Løb bør der kunne opnaas Enighed om, at Kooperationen baade byder den bedste og den billigste Mulighed for en saadan Kontrol som Modvægt mod den svindende Konkurrence. Betingelsen maa være, at man ikke som allerede forsøgt bremser Kooperationen med urimelige og uretfærdige Skatter. Købmanden betaler kun Skat af sin private Indkomst som andre Borgere, men ikke af sin Virksomhed som saadan. Der er ingen som helst Grund til at behandle Brugsforeningerne anderledes, naar man ikke ligefrem ønsker at hindre deres Virksomhed. Kan de to Parter komme til at se paa hinanden som ligeberettigede Sporer paa hinandens Virksomhed, vil megen Frihed iøvrigt kunne bevares for Handelen.

Børnenes og Ungdommens Sundhed og Oplæring bør ogsaa kunne samle hele den politiske Virksomhed i en fælles Bestræbelse. Netop hvor de skarer sig tættest, er Boligeme paa enhver Maade uegnede, og en Mængde nye er nødvendige, dersom vi skal give de nye Slægtled bedre Muligheder for Evners og Kræfters Udvikling, end mange indenfor de forrige har haft. Om den Lykke skulde times os, at vi undgaar Krigens planløse Ødelæggelse af godt og daarligt, skal vi prise os lykkelige ved en mindre bekostelig, men planmæssig Nedrivning af det daarlige. Den Sundhed og Skønhed og den Udløsning af Virkelysten, som Genopbygningen vil skabe, maa ikke alene kunne fylde enhver Socialist, men ogsaa enhver virkelig Patriot med Glæde. I den Udstrækning, Hjemmene ikke formaar at fastholde Ungdommen trods bedre Boligforhold, maa nye Organer for Ungdommens Fritidsliv og Opdragelse skabes.

Til Løsning af Opgaverne uden for mange opslidende og tidsspildende politiske Kampe hører først og fremmest større Saglighed i det politiske Liv. Der tænkes ikke her paa Politikere, men paa Vælgerne, paa hele Offentligheden. Et omfattende Oplysningsarbejde paa Saglighedens Grund, som det AOF har gennemført i sine Studiekredse, bør omfattes hele Folket. Pressen og de politiske Møder er ikke Oplysningsorganer i egentlig Forstand, men plæderer Gruppens Standpunkter paa samme Maade som Sagføreren sin Klient, og dog henter Flertallet af alle Vælgere hele deres økonomisk-politiske Oplysning fra disse Kilder. De er begge uundværlige i et Demokrati, fordi de trækker de principielle Linier klart op og giver Udtryk for uundgaaelige

Modsætningsforhold, som skal have Lov til at brydes; men skal et politisk Samarbejde lykkes, maa helhedsprægede Synspunkter ogsaa frem i Forgrunden. Esbjerg Kommune udgiver periodisk et lille Skrift, som i Billeder, grafiske Fremstillinger og Tekst paa en meget overskuelig og levende Maade giver Borgerne et Billede af den kommunale Fælleshusholdning, og som netop er baaret af det Helhedssyn, der præger det meste af det kommunale Arbejde.

Et saadant sagligt Oplysningsarbejde vil saa meget lettere kunne gennemføres og føles tiltrængt, saafremt den Antagelse er rigtig, at mange af de kommende politiske Opgaver og Situationer vil kræve en Samlingsregering. Det er vel i det hele taget ikke udelukket, at Samlingsregeringen vil vise sig at være et af de Nyskud, en ændret økonomisk Linie nødvendiggør, fordi den i højere Grad end Partiregeringen kan sikre hele Befolkningens positive Medleven og Medvirken, naar Lovene skal føres ud i Livet.

Men ogsaa Rigsdagen kan komme til at føle Nødvendigheden af en Udbygning af det sagligt vurderende Apparat. De handelspolitiske, sociale, økonomiske og kulturelle Opgaver vil sandsynligvis blive saa mange og gribe saadan ind i hverandre, at fornødent Overblik kun kan opnaas gennem et indgaaende Studium af alle Enkeltheder og deres Sammenhæng i en Helhed. Et rent videnskabeligt social-politisk Laboratorium, der faar sine Opgaver fra Regering og Rigsdag, og som til Stadighed undersøger og kortlægger Problemerne og samler dem i et Helhedsbillede vil muligvis kunne blive til Støtte baade for Lovgivningsarbejdet og det folkelige Oplysningsarbejde. Det vil ikke kunne gøres ufejlbarligt, men i det lange Løb vil det alligevel kunne udvikles til et Arsenal af saglig Indsigt og Overblik, som bør være det politiske Livs Udgangspunkt.

Jo før vi alle erkender, at en ny Tid er inde, jo bedre. Den vil utvivlsomt føre os ad ukendte Veje, som mange vil anse for farlige baade paa den ene og den anden Maade; men saadan har man jo altid set paa det nye med en Blanding af Gysen og store Forventninger. Den er Konsekvenserne af det sidste Aarhundredes Udvikling. Vi har ikke kunnet elske og dyrke Maskinen til Lidenskab for at faa den til at frembringe den moderne Verdens slet fordelte Rigdomme og Velvære uden samtidig at fremkalde en totalt ændret økonomisk Struktur, som i anden Omgang paavirker hele Livsformen.

Poul Hansen.

Tegning af Ib Thaning.

DEN NY VERDEN

AF FRODE KRISTENSEN

Hjärtat skall gro av drömmar,
annars är hjärtat armt.

(Bo Bergman.)

Vi hilser dig, gryende stolte tid, som stiger af kvalm og nød . . . På en søndret verdens ruiner vi rejser strålende ny den stad, hvor ej trællekår piner, hvor retfærds dage vil gry.« De strofer har vi tit sunget. De sprudler af ungdom, og de er måske lidt overmodige. Men de er mere end det. De er også dybt menneskelige. De er udtryk for livet selv, for det ukuelige i menneskesindet, for den evne til at foryngede sig selv og vinde sundhed påny, som bor overalt, hvor livet er stærkt.

Drømmen om en ny verden, om at onde dage skal lønnes med strålende herlighed, er lige så gammel som menneskeheden. Det bekræfter, at denne drøm er en del af menneskets natur. Den giver kraft til at holde ud. »I tunge fornedrelsens dage vi håber trods modgang og mén.« Et helt liv i armod og slæb kan bæres med tålmod, når man lever i den drøm, at hinsides graven venter lønnen som et liv i gyldne sale, hvor intet jordisk bekymmer kendes. Det har slægtled af russiske bønder og arbejdere vist. Og vore forfædre drømte om, at efter ragnarok vilde den store fornyelse komme; efter ulvetiden, hvor broder slås mod broder, hvor der overalt er hårdhed, hadskhed og hor, og hvor himmel og jord revner og stjernerne styrter ned, da skal atter »underfulde gyldne brikker i græsset findes,« og »glade skal der de gode bo i evig fryd uendeligt.« Det er drømmen om »fremtidens land«, som det kaldes i Bjørnsons digt, som også ofte er blevet sunget på Roskilde Højskole. Fremtidens land, der »dæmmer i linjer og farver og kvad,« og hvorhen »de styrer, de tusinde savn, alle de sukke, som ej finder favn . . . salige syner af hvad som skal gro op af vor tro . . . «

Drømmen skal have lov at leve. »Ung må verden endnu være«. Men den drivkraft, som drømmen er i menneskers og staters liv, skal være udstyret med en regulator af omtanke og *common sense*. Havde de tyske drømme i de senere slægtled haft en sådan regulator, havde Tysklands og Europas stilling i verden været meget forskellig fra i dag. Det er dog nytteløst at hengive sig i de historiske *hvis*'ers vildnis. Lad os nøjes med den almindelige erfaring, at det er farligt at lade drømmen slippe forbindelsen med hverdagens virkelighed. De, der for denne verdens vedkommende drømmer om mere, end virkeligheden kan strækkes til, de bliver skuffede og bitre og ender som regel i reaktion og negativisme.

Tro ikke på, at der efter krigens ragnarok opstår en lutret og forædlet menneskehed. Man kunde med lige så god grund vente, at Hansen og Jensen skulde blive græske guder efter at have mørbanket hinanden, fordi de ikke kunde enes om have-skellet. Hansen og Jensen bliver ved at være de samme gnavpotter som før, med samme lyst til at snyde lidt i kortspil. Hvis krig lutrede og forædledede, så vilde årtusinders krige forlængst have forvandlet menneskene til væsener med hvide vinger på ryggen. Der er en dyb visdom i gamle Chestertons ord om forrige verdenskrig. Det, det kommer an på, siger han, er ikke at stille sværmeriske spørgsmål, om verden er blevet bedre af krigen, om Utopia eller »Det nye Jerusalem« er blevet virkeliggjort, nej: »Vi er kommet ud af krigen og kommet levende ud af den. England og Europa er kommet ud af krigen med alle deres synder over deres hoveder, forvirrede, korrumpere, medtagne, men dog ikke døde. Den eneste forsvarlige krig er en forsvarskrig. Og en forsvarskrig er efter navn og begreb en krig, hvorfra en mand vender tilbage forslået og blødende og ude af stand til at prale af andet, end at han ikke er død.«

Det er os i dag.

Tro ikke på, at verden nu går ind i en demokratiets æra, at nu er verden moden til demokratiet, at folkestyret nu er sikret. Den drøm gav mange sig hen i efter forrige krig. Det blev en bitter skuffelse, hvorefter mange gav sig diktaturideerne i vold. Demokratiet, hvis det virkelig fortjener navnet, er noget andet end et forfatnings-system med visse bestemmelser om valgret og parlamentarisme. Demokratiet er et særligt sindelag og en særlig livsform, som kun nås gennem lang tids dyrkning, gennem kultur. Krig gør ikke nationer modne til demokrati. Fred kan gøre det. Aldrig er vilkårene for demokrati så dårlige som efter en krig.

Under en krig enes et folk, siger man, modsætningerne glemmes, vi er alle i samme båd. Det er i og for sig rigtigt. Men vi vil få at se i alle lande, at samfundene under krig spaltes skarpere op i forskellige grupper end før, at de er på nippet til at sprænges af indre konflikter, fordi man i krigens tid ikke har kunnet diskutere problemerne til bunds og ikke har kunnet foretage de stadige reformer, som hindrer konflikter i at antage alvorligt omfang. Og asociale individer har i mange samfund erobret sig en indflydelse, som de skal berøves påny. Megen gærende uro skal overvindes, før klimaet bliver gunstigt for demokratiets vækst. Diktatur kan indføres i et nu. Demokratiet må dyrkes frem slægtled efter slægtled ved utrætteligt slid.

Tro ikke at krigens slutning åbner portene til landet, som flyder med mælk og honning. De porte åbnes kun langsomt og ved stor indsats af arbejde og kapital. På visse områder fremmer krigen den tekniske udvikling, på andre hemmer den den, og ikke mindst ødelægger den ofte det økonomiske grundlag for udnyttelsen af den moderne teknik. I mellemkrigstiden var der en vældig fremgang i teknik, som gav en

så stærkt øget produktionsevne, at den åbnede mulighed for kortere arbejdstid, eller for længere ferie med fuld lønkompensation. Denne teknik var grundlaget for den vældige materialindsats i krigen. Hvis det lykkes at tilvejebringe en international afspænding og konsolidere denne ved hjælp af en international organisation for ret og orden, så vil de tekniske hjælpemidler og arbejdet kunne stilles i den fredelige produktions tjeneste og bringe en velstandsfremgang for de brede befolkningslag, som de aldrig har kendt før. Men selv i gunstigste fald vil det kræve et betydeligt åremål. Krigen har bragt enorme ødelæggelser af huse og transportmidler, af realkapital i det hele taget, og derved sat produktionsevnen ned og for længere tid formindsket mængden af de forbrugsgoder, der kan blive til rådighed for befolkningen. Og dog er det de mindste ødelæggelser. Det, som er alvorligst og sværest at råde bod på, det er ødelæggelserne af de internationale handelsforbindelser. De har nemlig medført omdannelser og forkrøblinger i næringslivet i alle lande og skabt en uligevægt i det økonomiske livs funktioner overalt, som det vil tage meget lang tid at overvinde. Følgen må ventes at blive statslige indgreb og reguleringer og hårdhændet handelskrig over hele verden, forstærket af, at alle de ledende stormagter, først og fremmest England, er økonomisk hårdt medtaget af krigen. Der kan ventes en fortsættelse af krigen med andre midler: handelskrig. Og i denne »krig« er de små stater ilde stillet, hvis de ikke kan finde sammen i et snævert samarbejde — hvad der her i Norden skulde være mulighed for.

Efter forrige verdenskrig fik vi pludselig et folkeforbund. Det var en af menneskehedens djærveste ideer, man her søgte at virkeliggøre. Mange gav sig straks hen i drømmen om evig fred. Evigheden blev kort, og skuffelsen blev desto større og bitrere. Og så slog man over i en forhåelse af forsøgene på at virkeliggøre internationalismens ide. Og dog er det jo sådan, at hvis det lykkes at opbygge en international organisation til sikring af mellemfolkelig lov og ret, så vil det være et fremskridt, der overgår menneskenes højeste præstationer hidtil i teknik, kunst og videnskab. Det er den vej, der giver det bedste håb om en tålelig fremtid for menneskene, især for de små nationer. Det er som præsident Truman sagde ved åbningen af San Francisco-konferencen den 25. april: »Hvis vi ikke ønsker at dø sammen i krig, må vi lære at leve sammen i fred.«

Nu er det engang sådan, som professor Gunnar Myrdal siger i sin bog »Varning för fredsoptimism«, at det er »lettere at samle menneskene *mod* noget end *for* noget.« Det går for stormagterne, og for mange små med, at enes om at slå det nazistiske Tyskland ned. Tyskland fremskyndede selv enigheden ved at overfalde den ene efter den anden. At enes om at arbejde sammen for at sikre fred og ret mellem folkene, det er mange gange sværere. Her står statsmændene på vagt om nationalegoistiske

interesser, som synes uforenelige, og som man søger at skjule bag fagre ord. De forhandlinger, som nu er i gang i San Francisco om den ny sikkerhedsorganisation, tyder ikke alt for godt. Kommer der noget ud af dem — og det har særlig de små stater interesse i — så bliver det en organisation, som helt beherskes af stormagterne. Kun en demokratisk internationalisme har nogen mulighed for at blive tilfredsstillende og holdbar på længere sigt. Men det vilde være urimeligt at tænke sig, at en så gigantisk opgave skulde kunne løses på en studs. Hovedsagen er, at der skabes en international organisation, som der kan arbejdes med. Så vil der nok efterhånden blive mulighed for reformer. Arbejdet for det gode her på jorden er et træls slid, som kræver udholdenhed gennem århundreder. Vi trænger, som Myrdal siger, til at lære at det mod er ikke meget værd, som kun kan holdes oppe af en optimistisk tro på hurtig fremgang; det mod som er påkrævet i fremtiden, ligesom det har været det under krigen, er fortvivlelsens mod.

»Vi hilser dig, gryende stolte tid, som stiger af kvalm og nød.« Ja, og vi skal heller ikke være bange for dristigt at spænde vore drømmes og idealers himmel over den ny verden. Fejlen efter forrige verdenskrig var ikke, at vi havde for høje idealer med hensyn til at bygge en verdensorganisation for fred og til andre opgaver, men at vi ikke var realistiske nok under forsøgene på at virkeliggøre idealerne. Adskillige af vore drømme havde måske for svag jordforbindelse og blev derfor illusioner, der brast. Der er grund til at advare mod illusioner om den ny tid. Da Churchill overtog ledelsen af krigen mod nazismen, kunde han blot love: blod, sved og tårer. Den ny verden, vi håber på, vil kræve arbejde, sved og udholdenhed. Men der skal mere til. Der skal det til, som Gunnar Myrdal så træffende har udtrykt i følgende ord:

»Hvad vi i vor ærgerrighed skulde ønske for vort folk, det er, at det måtte fostre mange unge mennesker, som formår samtidigt at være drømmere og realister, mennesker med brændende hjerter og veltrænede hjerner.«

1. maj 1945.

Frode Kristensen.

EYVIND JOHNSONS VÆRNETJENESTE

AF MØLLER NIELSEN

Denne Bog er Historien om en svensk Forfatters Værnetjeneste fra Januar 1941 og til nu, siger den svenske Forfatter Eyvind Johnson i Slutningen af sin Kæmperoman om den mærkværdige Ejendomsmægler Johannes Krilon. Og han fortsætter: — Han har marcheret, skuldret, været med paa Natøvelser, og han har skudt med det Krudt, han havde, og kureret med det Medicin og de Salver, han ejede.

Det er altsaa en højaktuel Bog. Krigens Hændelser er dens Baggrund. Skygger af Europas Statsmænd færdes i dens Kulisser, Hitlers Profil toner frem og satiriske Karikaturer af Göring, Goebbels og Himler under Fællesnavnet Gørgøghø, der lyder som en nazistisk Latter. Radioens Bulletiner fra Fronterne lyder igennem Bogen, Atlanterhavsdeklarationen bliver til en Målardeklaration o. s. v. Og der er ogsaa sensationelt illegalt Stof i den. Man vil huske, at svenske Aviser paa et vist Tidspunkt blev beslaglact, fordi de indeholdt nogle grufulde Beretninger om Gestapos Tortur overfor fangne norske Frihedskæmpere. Disse Beretninger har Eyvind Johnson indflettet i anden Del af sin Roman, og saa enige var Boganmelderne om at tie med dette Faktum, at vi længe kunde købe Krilonbøgerne i dansk Boghandel. Den tyske Censur veg tilbage for at læse Bøger, der var saa tykke.

Men er det en højaktuel Bog, saa er den dog tillige eviggyldig, for alt det aktuelle er kun det Stof, hvormed der fabuleres over et Emne, der altid vil være brændende i Kampen mod de Magter, der vil slavebinde Friheden, Medmenneskeligheden og Retfærdigheden. Eyvind Johnson kæmper for Humanismen — de gode Viljers Kamp, som det hedder i Frankrig. Dens Evangelium er at tydeliggøre dette: Mennesket er trods sin Svaghed et ædelt Væsen »en hög varelse«, og det eneste Menneske, vi kender, er Mennesket paa Jorden.

En højst mærkværdig Bog. Helten i den er ikke et enkelt Menneske, selv om Johannes Krilons Navn staar paa alle tre Bind. Dens Helt er en Samtalegruppe. Krilon er ikke Bogens Helt men dens Idé.

Det maa da være en kedelig Roman, der handler om en Samtalegruppe, vil min Læser sige. Nej, kedelig er den ikke. Den er en Verden af Spænding, Poesi, Drøm, Virkelighed, Krig, Tortur, Sorg og Venskab — alt slynget sammen til en vældig Livets Symfoni, hvor Skæbner strømmer som Floder mod det store Hav. Kedelig er den ikke, men bred og omstændelig som Livet, som Friheden og Demokratiet selv. Man hviler i den, gror og lever med den, skrevet som den er af en Mand, der elsker Livet og vil, at hans Læser ogsaa skal gøre det.

Og for at elske Livet, og for at kunne føre Kampen mod Livsfjenden maa vi

lære at samtale igen. I en Tid, hvor der raabes saa meget fra Talerstole, hvor der agiteres og eensrettes, maa vi prøve at genindføre den gamle fine Samtalekunst:

»Et af Fjendens Vaaben er at gøre os fortvivlede, forvirrede og usikre, og et af de fineste Midler, der findes til at styrke Menneskesjæle er opløftende og lærerige Samtaler. Vi maa ogsaa anvende andre Midler mod vore Fjender, men dette maa vi ikke glemme, dette maa ikke ligge ubenyttet hen,« siger Johannes Krilon et Sted i Bogen, og dens egentlige Charme og Skønhed ligger da ogsaa i Samtaler, uforglemmelige Samtaler i Vinstuer, til Fjælds og til Søs, i Rokokosverrig, i Kina og i Himlen mellem en Snedker og selve Vorherre. Og overfor disse gyldne Samtaler drysser ethvert Propagandaministeriums fanatiske Taler sammen som Ormesmuld.

»Grupp Krilon« hedder I. Bind af Bogen. Den aabnes med en Skildring af Krilon, der kommer gaende ind i Romanen henover Mälarens Is. Vi er med i hans Tanker og oplever med dem hans Ungdoms store Sorg, hans Livs private Tragedie. Dette Minde faar Krilon til at sætte et andet Emne paa Dagsordenen til Aftenens Samtalemøde end det, der var bestemt, nemlig om »det tragiskes Betydning« i Stedet for »om Magt«. Og dermed aabnes Handlingsforløbet i et vældigt og genialt Anslag. Mødet mislykkes nemlig, idet ingen af Deltagerne vil blotte sig og tale om deres private Erfaringer m. H. t. »det tragiske«. Og at tale om det rent teoretiske fører ingenting til. Allerede her oplever vi Grundloven for en vellykket Samtalekreds, som er den, at Emnet maa berøre enhver personligt, saa at sige privat. Det maa forekomme ham livsvigtigt, ellers bliver Kredsen mislykket og Resultatet dødt. Det sker i dette Tilfælde, ingen har noget paa Hjerte, og Per Segel, en af Kredsens Medlemmer, indstiller derfor Radioen paa Musik — en Klaverkoncert af Chopin, Scherzo b Moll, og nu flyver hver af Deltagernes Tanker ind i hver isærs private Verden, og Læseren lærer dem at kende indefra, med hver deres Ærgerrigheder, Drømme og Tilbøjeligheder. Og dette er det skæbnesvangre, *at hver enkelt kun er optaget af sit eget i Stedet for af det fælles*, for en mystisk Ejendomsmægler og Forretningsmand Gideon Staph faar derved frit Spil med hver af dem. Idet han viser hver enkelt, at deres egoistiske Drømme kan gaa i Opfyldelse, hvis de handler med ham, faar han dem i sin Magt. Den, der ikke vil, truer han med at fratage hans bedste Eje, hans lille Datter. Samtidig med hele denne Transaktion, der foregaar med List, med Strømme af Propaganda, tvivlsomme diplomatiske Manøvrer, dulgte og kvælende Trusler, opnaar han at mistænkeliggøre Krilon. Som en lumsk Giftgas, som en snigende Syge lister han sig ind i deres Tanker og Beregninger, i deres vaagne Drømme og lønlige Følelser og tilhvisker dem først, at Krilon er besværlig og paatrængende, at han blander sig grovt i

andres private Sager — dernæst, da dette lykkes, at Krilon i Virkeligheden hele Tiden har hyppet sine egne Kartoffler, endda temmelig hensynsløst for ikke at sige forbryderisk, naar man rigtig undersøger Sagen. Derfor kulminerer denne første Akt i, at Samtalekredsen udelukker Johannes Krilon, der dog faar Lov at holde en Forsvarstale, hvori han blandt andet fortæller, hvad Navnet Krilon betyder.

Hans Stamtræ kan føres tilbage til Tolvhundredtallet til en fransk Ridder Jéhan, der i en Krig blev taget til Fange. I Fængslet, hvor han var i syv Aar, blev han underkastet Tortur, men hvor meget han end blev pisket, slaaet, brændt og brækket, kom der aldrig en Lyd over hans Læber, og han blev kaldt *le prisonnier muet*, den stumme Fange. Imidlertid blev han befriet af sin Konge, men det var umuligt at faa et Ord ud af den graahaarede og vansirede Mand. En ung Dame af Hoffet forbarmede sig over ham og giftede sig med ham, og da skete det, at han i Hjemmets Varme fik Mæle igen. Dette var jo et stort Under, og han blev derfor kaldt for sin Konge, der spurgte ham, hvordan han dog kunde tie til saa svære Pinseler.

— Tie . . . jeg har talt hele Tiden, svarede Jéhan, jeg har bare ikke kunnet faa Ordene over mine Læber.

— Hvad var det da, du talte med dig selv om? spurgte Fyrsten.

— Det var bare et langt Skrig, sagde Jéhan, for jeg maa indrømme, det var svære Aar.

— Hvad skreg du da inde i dig selv? spurgte Fyrsten, der var blevet meget interesseret, og som vilde have Sagen ordentlig opklaret.

— Det var bare Ordene: *Hold ud!* svarede Jéhan. Det var et Skrig, jeg aandede ind, og saa syntes jeg, at jeg indaandede al den Lidelse, der er paa Jorden, alle de Plager Menneskene har fundet paa at lægge paa hverandre, og et udaandende Skrig — men kun som et Suk — og da udaandede jeg alt, hvad jeg selv led. Og paa den Maade havde jeg altid Plager og Lidelse i mig.

Da Kongen hørte dette, gav han Jéhan Tilnavnet *des longs cris* eller Krilon, hvilket betyder det lange Raab, thi »een som bærer Menneskenes tyste Klager i sig og tier med sine egne, han fortjener tilvisse et saa ædelt Navn«.

Det skønneste Parti i denne dystre Førsteakt er Beretningen om Per Segels, Kirurgens, Kærlighedstragedie med Danserinden Ann Farlane, der dør paa Operationsbordet. Per Segel lukker sig inde og forseglers — som Navnet siger — sin Smerte, og han dør af Sorg en Uge efter sin Elskede, uden at det lykkes Krilon at komme paa Talefod med ham. Derved bliver Segel et nyt Symbol og Bevis paa, at *der er et Fællesskab, vi ikke kan være foruden uden at gaa til Grunde*. Krilon er Symbolet paa dette sjælelige Fællesskab, men det kan kun trives i Samvær, Samtaler og i Frihed.

I andet Bind, »Krilons resa«, udfolder denne Kamp sig i Scener og Handlingsoptrin, der er Romanens skønneste og vittigste. Det begynder med, at Krilon sender et Billede som Afskedsgave til Samtalelederen, Kunstsnedkeren Howal, et drømmende og filosoferende Gemyt, der af og til har Visioner, hvori han oplever korporligt de Ting, der beskæftiger hans Sind. Billedet er malet i Rokokotiden og forestiller en kinesisk Kejserkrøning. Det har en Stemning af dyb og verdensfjern Visdom og Godhed, og Krilon ved, at det vil synke ned i Howals Sjæl og gøre sit Arbejde der.

Overhovedet lever Krilon i de enkeltes Sind, naar de nu hver for sig i deres Kamp med Gideon Staph møder hver deres Ulykker og Sorger. Det viser sig jo nemlig, at Staph ganske simpelt okkuperer de forskellige Medlemmers Forretninger, at han sniger sig ind i deres Privatliv, forgifter Atmosfæren mellem Mand og Kvinde, Forældre og Børn — at hans Betjente tager Piger og Penge fra dem og belurer dem overalt — ja, da melder det sig: Krilon sagde saadan, Krilon var saadan — — — ak, Krilon!

Gribende er Kapitlet om Arpius, den midaldrende Handelsrejsende, der har forelsket sig i en purung Pige. Hun har slaet op med ham, og en Dag sidder han i Toget paa Vej nordpaa. Overfor ham sidder en præsteklædt Detektiv, der er morderlig listig udi egen Indbildning. Denne tror, at vor stakkels Handelsrejsende er Hovedmanden i en underjordisk Modstandsgruppe, og han sender hemmelige Telegrammer af Sted; imens denne Arpius i en indre Monolog fortæller Præsten om sit Kærligheds-skibbrud. Denne Enetale burde blive klassisk i svensk Litteratur. Den Fortvivlelsens Galgenhumor, som her perler frem gennem en lettere Spiritusbedøvelse overfor den stupide Klovn af en Detektiv, vil man grine himmelhøjt over, hvis man kunde for Graad. Shakespeare kunde ikke gøre det bedre.

Overdaadigt ondskabsfulde er ogsaa Kapitlerne om Krilons Møde med Kritikerens Tollius, der er et nærgaaende og dræbende Portræt af en af Sveriges kendteste Kritikere — idet han dog rammer en stor Gruppe Aandsarbejdere iøvrigt. »Han er bange for, at han ikke kan være med til alting«, siger Eyvind Johnson om ham. »Han dyrker Magt, han vil være mægtig. Han kan ikke blive det, og derfor er han saa ulykkelig.« Han vil hyldes, han vil profetere, han har Patent paa at vide alt og bestemme alt. Krilon kommer i hans Klør, og mens han udfuser et Gasangreb af Selvklogskab over Krilons stakkels Hoved, vedtager denne, at nu skal Tollius konfronteres med sig selv. Og han siger, at han vil aflægge en Bekendelse om en afgørende Begivenhed i sit Liv, nemlig da han engang dræbte en Blæksprutte. Og mens man vender Side efter Side, piner nu Krilon den stakkels Kulturprofet ved at udbrede sig om alt mellem Himmel og Jord, som Tollius selv har skrevet udtømmende om — om Amerika, om Film, om Finland, om dansk Lyrik, om Lystfiskeri — alt i skønne, omstændelige og

dybt djævelske Vendinger, mens den arme Kritikus vrider sig i saaret Forfængelighed, saa han til sidst er i Stand til at begaa Mord. Først da Morgensolen titter gennem Ruderne, naar Krilon frem til den famøse Blæksprutte og skildrer nu med suggestiv Kraft, hvordan saadan en Fisk omslynger een — langsomt lægger den sine Arme tilrette om Brystkassen, lægger sine Sugerskaale paa Maven, over Øjet og suger alt det bløde ud af een. Forstyrres den, flygter den ikke, men omgiver hele Begivenheden med et Mulm af Blæk. Fra at være et Symbol paa den Kritiker, der ramt i sit Virke indhyller sig i blaa Blæktaager, bliver Blækfisken et Sindbillede paa alt det onde i Verden, det der omklammer og udsuger Mennesker og Lande. Og Krilon fortæller, hvordan Urrædslen som et Hyl steg op fra hans mørkeste Indre for med Kniv at dræbe, flænse, flaa og udrydde denne snigende Ondskab, hvis umættelige Halshul paa een Gang er Mund og Endetarm.

Smertelig skøn er Skildringen af Krilons Kærlighed til Malerinden Isabella Verolyg, den polske Flygtning, stærk og koncis Fortællingen om Krilons Rejse til Norge, hvor han lytter til Landets Smerte, deltar i dets indre Kamp, vidunderlig er Beretningen om Howals Vision, der fører ham først tilbage til Bellmanns Tid i et Stemningsmaleri af det gustavianske Sverige malet med en Watteaus hele florlette Trylleri og derfra til Kina til den Kejserkroning, som Krilons Billede skildrede. Her er med fabelagtig Kunst fremtryllet en Pastiche af kinesisk Visdom og Værdighed med en skær og sprød Evighedstone som af Pagodeklokkers Klang.

Denne rigt bevægede Andenakt toner ud i et nyt Samtalemøde. Det skilte bøjer sig sammen igen, hver af Vennerne befris fra deres isolerede Ulykkesfølelse og aander ud i et lykkeligt Fællesskab, hvor det er godt at være, og hvor Viljen til enig Kamp mod Overmagten rejser sig dirrende som en Staalklinge.

Det tredje, sidste og største Bind, »Krilon själv«, omhandler selve Slutkampen mellem Staph og Krilon. Den er formet som en Allegori paa den aktuelle Virkelighed, saadan at denne maskerer sig som en skummel Detektivhistorie af gyseligste Art, Fjælebodsløjer med snigende Detektivarbejde, hemmelige Kældre, ridderlige Sammensværgelser og patetiske Deklarationer fra Midten af Målarøen. Det er Virkelighed med Papnæse og Paryk, og bestandig maa man smile og dog gribes af den Alvor, med hvilken disse Figurer paa et lille Dilettanteater opfører det Verdensskuespil, vi oplever. Saadan maa de gamle religiøse Mysterier have virket paa Samtiden: Det guddommelige blev synligt, det ufattelige blev ligetil — her skal du knæle, og her skal du ofre. Alt bliver saa gribende letforstaaeligt — saadan virker dette fint udspekulerede og dybt enfoldige Teater, hvor du og jeg er Statist.

Bogen ender da ogsaa som de gamle Mysterier i Himlen. Den fine Drømmer og Filosof, Snedkeren Howal dør under det sidste afgørende Slag med Gideon Staph, og han vaagner op til en lang og naturligvis dybsindig Samtale med selve Vorherre over et Glas fin gammel Portvin.

Denne Bog turde vistnok betegne en Milepæl i Litteraturen. Trods det, at den behandler samme Emne som Huxleys »Fagre nye Verden«, er den af stik modsat Natur. Hvor Huxleys Bog dybest set er kritisk negativ, intellektuel og omglitret af Livskulde og Livsensomhed, som Tredivernes Litteratur i det hele, er Eyvind Johnsons aktivt positiv og frodigt intuitiv, ombølget af Livsvarme og Fællesskabsglæde. Huxleys Bog er lynende Satire, men Eyvind Johnsons er for at bruge Harald Høffdings berømte Udtryk »den store Humor«, hvorved forstås det Velvære, den Oplagthed, det *bien être* det giver at være til sin inderste Marv Medmenneske. Og det er det nye i Litteraturen, kald det saa Romantik eller hvad man vil, dette at man ikke alene skildrer den *graa* Virkelighed, men ogsaa fremstiller den *gyldne* Virkelighed — og fabulerer om denne.

Litteraturens Fabulanter skal ikke fjerne os fra Virkeligheden — de skal gøre os til Realister i endnu højere Grad, end vi hidtil var, ved at gøre os fortrolig med Livets positive Værdier. Det gør Eyvind Johnson — den store svenske Virtuos paa Tryllefløjte.

Møller Nielsen.

BJÆRGET MÅ STORMES!

— ELLER DEMOKRATISERINGEN AF DEN HØJERE UDDANNELSE

AF MORTEN LANGE

Det kom ikke som et chok, da den unge socialdemokratiske studenterorganisation »Frit Forum« for nogen Tid siden udsendte en pjece*) om ungdommens adgang til højere uddannelse. Ihvertfald ikke for os, der igennem en række år har undret os over, hvor upåtaget det ringe studenterantal fra arbejderhjem var. Konflikten mellem den lige adgang for alle til universiteterne og læreanstalterne og de kun 6 pCt. studerende fra arbejder- og husmandshjem burde forlængst have påkaldt en reaktion. — Ganske vist mangler vi idag en nogenlunde ny opgørelse over, hvordan forholdene ligger, men alt tyder på, at 6 pCt. nu som efter forrige verdenskrig nogenlunde dækker den faktiske sammensætning. Ihvertfald er der ikke sket en blot nogenlunde væsentlig forskydning i bedre retning.

Men nu synes spørgsmålet til gengæld at have fanget interesse i langt stærkere grad end den uanseelige betænkning, de studerendes tillidsmænd ved Københavns universitet — studenterrådet — i sin tid inden krigen bryggede sammen. Spørgsmålet glider ind blandt ungdommens vigtige efterkrigsproblemer, og det kan ventes, at alle politiske ungdomsforeninger må tage stilling til det. Foruden det nævnte er der allerede fremkommet et vigtigt diskussionsindlæg i det sidste illegale nummer af bladet »De danske Studenter«, hvor det med al ønskelig tydelighed slås fast, at en udemokratisk skævhed af denne art i længden ikke må og kan tåles.

Hovedproblemet er klart: Der skal mere end selvtillid til at binde sig til en ganske ulønnet uddannelse til ens 25'ende år, med overvejende udsigt til med blækklatter på en tyndslidt skjorte at se sine jævnaldrende købe motorcykel, gifte sig eller på anden måde triumfere af gode lønninger og uafhængighed — for så endelig med denne uddannelse selv at nå en »pæn« plads i samfundet i gæld til op over ørerne og uden strålende indtægter. Det fordrer enten stor ambition eller et ganske uudholdeligt tryk af egne evner til åndsarbejde at nå så vidt.

Som oftest er vejen opgivet længe før dette mål, og inden man endnu selv har væsentlig indflydelse på valget.

De fleste unge har deres periode med ulyst til læsning og uro i kroppen, og er en studenterexamen ikke en traditionel selvfølge eller et meget fast mål, som hjemmet har sat sig og vil holde fast ved, falder planerne sammen. Et år eller to med arbejds-

*) Danmarks socialdemokratiske Ungdoms Programkrav til den højere Uddannelses Demokratisering. Udgivet af D. s. U. 1944.

løshedsperioder kan give det samme resultat. Den luksus at have en halv voksen søn eller datter gående kan være en stor belastning under normale forhold, svigter indtægterne, bliver det en umulighed.

Der er på den lange vej til studentereksamen ingen støtte at hente. Et venligt ord fra skolen om, at det begavede barn måske dog burde fortsætte — i bedste tilfælde et legat på 200 kroner. — Det er alt!

Var studentereksamen i sig selv en garanti for, at man også kunde komme videre, vilde det jo nok styrke nogle af de svage. Men især for provins-studerer er den først indledning til de egentlige økonomiske kvaler. At bo og leve i København som student er dyrt, under krigen har det næppe været muligt at klare sig for under 2000 om året, og denne sum kan et arbejderhjem ikke ventes at kunne afse. Og mulighederne for støtte er nok voxet, men slet ikke i tilstrækkelig grad.

I mange hundrede år har det været skik at understøtte de studerende (»værdige og trængende«) med legater, og måske nogle vil synes det lyder forjættende, at næsten 400.000 kr. hvert år alene ved Københavns universitet udbetales til dette formål, samtidig med at der er mulighed for at søge støtte hos en lang række private fonds. Men sandheden er den, at i forhold til studenterantallet er denne sum kun lille. Selv de dygtigste blandt dem, der har støtte behov, kan ikke vente mere end ca. 900 kr. om året plus fri bolig, og det store flertal af dygtige, trængende studerende bliver spist af med 400—600 kr om året — og maa endda kaldes heldige.

Det er en udbredt opfattelse, at man kan klare økonomien ved at tage arbejde, samtidig med at man studerer. Omkring juletid har de fleste aviser gerne små meddelelser om fremadstræbende unge mænd, der studerer til præst og samtidig er hotelvagt om natten o. s. v. Naturligvis findes der enkelte mennesker, der kan klare sig igennem en tid på en så umenneskelig måde, — noget hyppigere finder man dog bedre forligelige muligheder. Især under krigen har det været ret let at studere retsvidenskab eller statsvidenskab og samtidig have et nogenlunde velbetalt arbejde — f. ex. 6 timer daglig — på et offentligt kontor el. lign. For alle andre studier gælder det, at et sådant fast arbejde næsten uhyggelig lægger hindringer i vejen for at passe de øvelser og forelæsninger, man nødvendigvis må gå til. Lidt extra-fortjeneste er der som regel mulighed for, men studierne er ikke indrettet på, at man skal kunne arbejde ved siden af, og langt de fleste må opgive — enten det ene eller det andet.

Tilbage er muligheden for at låne den fornødne kapital. Hvis man kender en privat velgører, er dette naturligvis en udvej, mens et banklån er en dyr start. Mod studiets slutning kan man med en god examen i sigte skaffe sig fordelagtige studielån fra en særlig udlånsinstitution »Dansk Studiefond«.

Det er ganske klart, at hvis arbejderungdommen skal ind i den højere uddannelse, må der skabes ganske anderledes gunstige betingelser end nu. Lige ret til uddannelse er et uvirkeligt begreb, når det ikke parres med lige muligheder. Den foran omtalte pjece skitserer da også netop her en vej frem, dels gennem øget tilskud under een eller anden form allerede i gymnasierne, og dernæst gennem en vid adgang til meget billige lån, der ikke skal forrentes før efter studietiden. Men yderligere foreslås det, at disse lån ikke skal betales tilbage, hvis man træder i statens eller kommunernes tjeneste, idet det jo egentlig er ganske retfærdigt, at samfundet selv må betale tjenestemændenes uddannelse. Der er ingen tvivl om, at en sådan ordning helt vil ændre mulighederne for at begynde et studium.

At arbejderklassen og dens økonomiske ligemænd kan stille med den ungdom, der så tydelig mangler på »bjærget«, er der ingen grund til at tvivle på. Bl. a. på arbejderhøjskolerne træffer man ofte de, som ikke er kommet med, skønt lyst og evner er tilstede i rigt mål. De »kloge« elever er vist et årligt tilbagevendende fænomen. 1945 var ihvertfald ellers en udpræget undtagelse. Der er da heller ingen Grund til at tro, at velstand og intelligens hører sammen gennem en ny og mærkelig arvelighedslov.

At et sådant tilskud af arbejderungdom må fremskaffes er lige så klart. Den del af demokratiets varetagelse, der ligger i hænderne på den akademiske embedsstand og akademikerne i det hele, er så vigtig, at en fornyelse svarende til de politiske forholdsændring fra århundredeskiftet allerede forlængst burde være kommet stærkere til udtryk, ikke alene i ånd og tone, men også i rekrutteringen. Samtidig med at statens indgreb på alle områder bliver stærkere, stiger endvidere nødvendigheden af at have de bedst mulige embedsmænd til at varetage disse interesser. Udvalget af de bedst egnede uden hensyn til stand bliver fra at være en smuk læresætning en tvingende nødvendighed.

Naturligvis vil den gamle akademikerstand fylde godt ud i rækkerne med deres børn, og en sådan videreførelse er lige så naturlig og gavnlig som al anden vandring i fædrenes fodspor, blot kravet om fornyelse ikke svækkes heraf.

Tilbage står om arbejderklassen vil levere tilskuddet. Her er en ordning af studieforholdenes økonomi ikke nok! Heller ikke om den som foreslået støttes af en bedre ordning af forholdene inden studentereksamen. Alle gode kræfter, der forstår betydningen af denne omstilling, må mobiliseres for at få de rette frem. Først og fremmest bliver det lettere for skolen at lægge et direkte pres på hjemmene for at få børnene til at gå videre med undervisningen, når de økonomiske forhold er ordnede, men dernæst må fagforeningsfunktionærer, vælgerforeningsformænd, forældre råd og andre, der kender hjemmenes forhold, ligefrem optræde som talentspejdere, der kan forklare forældrene i rette tid, at deres opvakte barn må holdes til bogen og ikke af den

grund behøver at gro ud af hjemmets rammer og vende hjem en sjælden gang fra hovedstaden for af bare lærdom at forvandle »morlille til en sten« som hos salig Holberg.

Det er ikke vanskeligt at forudse indvendingerne mod sådanne planer. Angreb på statskassen bliver jo sjældent modtaget med udelt begejstring, og den foreslåede ordning er ikke helt billig. Men det vil sikkert være muligt at få de bevilgende myndigheder til at forstå, at yderligere sparsommelighed på dette punkt kan udvikle de dårligste resultater. Man kan da også henvise til lignende ordninger i andre lande, således bl. a. en ganske ny engelsk forordning, »Universitetsuddannelse til alle, der fortjener det«, der arbejder med meget store understøttelser til børn fra hjem med indtil 12.000 kr. årlig indtægt og nogen støtte ved endnu højere indtægter (helt op til 30.000 kr.!). Eller Sovjet-unionen, hvor 90 pct. af samtlige studerende modtager løn som de ufaglærte arbejders tarif eller højere! — Vi har noget at indhente. — Så er der »faren« for, at mange skal lade sig uddanne. Jeg tror ikke, her er nogen nød foreløbig, hvor antallet af studenter i forhold til indbyggertallet i Danmark nærmest er beskæmmende lille (således mindre end i det øvrige skandinavien). Men naturligvis må der kræves passende kvalifikationer for i længden at kunne få støtte til sine studier.

Endelig hører man af og til udtalt angst for at arbejderklassen skal tappes for sine bedste folk. — For det første er de »læsebegavede« ingenlunde altid dem, der har bedst evne til at være ledende på en arbejdsplads eller i en organisation. Og dernæst er det jo ikke for at forlade arbejderklassen at disse unge skal studere, men derimod for at sikre den vigtige forbindelse mellem arbejdere og akademikere. — I en udtalelse, der ledsagede den omtalte pjece, siger bl. a. Eiler Jensen: ». . . vi må med beklagelse konstatere, at kun et fåtal af de studerende er udgået fra arbejderhjem.« Der kan ikke klages nok over dette forhold, vi må se at få det ændret. —

Morten Lange.

FRODE KRISTENSEN 50 AAR

Grundlovsdag, 5. Juni 1945, kan *Frode Kristensen* fejre sin 50. Fødselsdag. Længe har han hørt til de bærende Kræfter inden for det folkelige Oplysningsarbejde, og nu, han runder det halve Hundrede, staar han ubestrideligt i forreste Række blandt Arbejderoplysningens og Folkehøjskolens Mænd.

Han har forresten ogsaa i Aar kunnet fejre 15 Aars Jubilæum for sin Ansættelse ved Roskilde Højskole under AOF, idet han 1. April 1930 blev »overtaget« samtidig med, at Arbejderbevægelsen overtog denne Højskole. Paa det Tidspunkt havde han allerede været knyttet til Roskildeskolen i tre Aar under Morten Bredsdorffs Forstanderskab og forud derfor været Lærer paa Esbjerg Arbejderhøjskole, mens Bomholt var Forstander dér. Desuden har Frode Kr. været ansat kortere Perioder baade ved Bornholms Højskole og ved Vesterlund Efterskole, saa han har en temmelig lang Løbebane som praktisk Skolemand bag sig. Var Krigen og Besættelsen ikke kommen, vilde han vel ogsaa i Dag ha siddet som Forstander paa en af de nye Arbejderhøjskoler, som var blevet rejst, om ikke Forholdene havde artet sig saa kontrarigt.

Til en saadan Stilling vilde han medbringe, foruden sin Erfaring som Ungdomslærer og sin videnskabelige Ballast — hvormer mere nedenfor — et vigtigt Aktiv, nemlig sin udmærkede Kone *Selma*, født hinsidan Øresund. Faktisk burde man slet ikke nævne Frode alene, eftersom han i Virkeligheden udgør et Firma: Frode & Selma

Kristensen, et Firma, der blev indregistreret for en Snes lykkelige Aar siden. Hvad dette Kompagniskab har betydet og betyder for ham, har han stilfærdigt antydet ved i sin Bog om Sverige at bringe en Tilegnelse »Til Selma, min hustru, ven og medarbejder«.

Selv er Frode Jyde, endda Vestjyde, og en smuk Legemliggørelse af Jydens nu engang fastslaaede nationale Karakteregenskaber: Sindighed, Seighed, Grundighed, Udholdenhed. Blicher vil jo dertil føje: Tilbageholdenhed, en Flegma, der viser sig i, at »føst næ dær æ nøe pofahr, kommer Jyden ud å Dahr«. Hvorvidt ogsaa Frode har alle den fuldkomne Jydes Egenskaber, skal ikke drøftes her, men der er nu noget, der tyder paa, at han næppe havde overkommet det meget, han har præsteret, uden det dynamiske Element i Kompagniskabet, Selma.

Iøvrigt er han den virkelig »selvgjorte« Mand, Søn af en Arbejdsmand, som, da Frode endnu var Dreng, købte en i raa Naturtilstand henliggende Hedelod ved Ulfborg og gav sig til at være Husmand. Som Faren var en Skjoldborgsk »Brydhammer«, har han selv brudt sig sin Vej gennem Tilværelsens mer eller mindre stenede Agre. Som Hjorddreng og Tjenestekarl, Tørvegraver og Murarbejdsmand voksede han op. Kom under forrige Krig i Trøjen som Feltartillerist, fulgte siden Dragelsen over de høje Fjælde og tog Arbejde i Norge og Tyskland og satte sig ind imellem paa Skolebænken paa Roskilde og Askov Højskoler, ligesom han ogsaa oppudsede sine Sprogkundskaber paa Den internationale Højskole. Og læste saa dertil paa egen Haand, Litteratur, Historie, Økonomi, Geografi — i Metervis. Og saa har han naturligvis lært kolossalt af sine Elever, da han begyndte at undervise. Paa Tegningen Side 32 ser man hvordan.

Som ung Lærer paa Esbjerg Arbejderhøjskole kom Frode ind paa Studiet af de »vigtige Varer« i Samfundsøkonomien, hvis verdenspolitiske Rolle allerede L. V. Birck havde peget paa, og frem af Skolearbejdet med disse Emner voksede hans første Bog »Fra Raastoffernes Riger«. Den udkom første Gang 1927, men siden er den trykt paany i adskillige udvidede og aktualiserede Udgaver. Den er faktisk blevet en Klassiker som Studiekredsbog og et Hovedværk inden for den Videnskabsgren, der i forskellige Forbindelser optræder under Navne som Erhvervsgeografi, Geopolitik o. a. Herfra har Frode senere udviklet sig baade i Bredden og Dybden. Han blev efterhaanden en Udsynsmand, en Rapportør om Tidens øjensynlige og navnlig skjulte Bevægelser, som han godt nok saa var ved at arrangere sig som Forspillet til en stor Krig — og saa var den over os. Der foresvæver mig noget om, at Frode ved en given Lejlighed i Trediverne for ramme Alvor foreslog, at Danmark skulde ansøge om at blive optaget i den store britiske Commonwealth of Nations — for at komme i Ly for det optrækkende Uvejr og handelsmæssigt blive ligestillet med

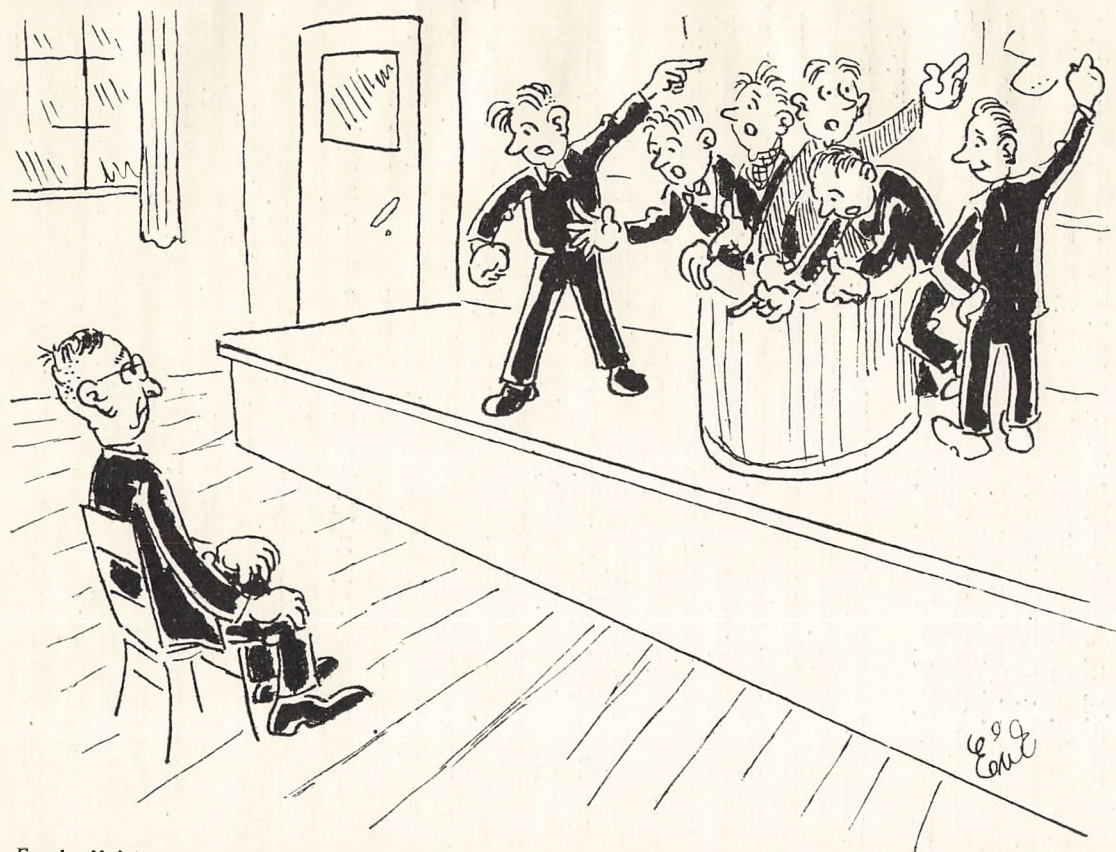
andre Dele af Imperiet. I Dag er Spørgsmaalet vel nærmest, om en særlig Ansøgning er fornøden.

Hans Redegørelser for og Betragtninger over Tredivernes verdenspolitiske Hovedtendenser er særlig nedlagt i Bogen »National Selvforsyning og Verdensøkonomi«, 1935, med den virkelige illustrative Optakt om Nordbobygdernes Undergang paa Grønland som Følge af paatvungen »Selvforsyning« og den klare Analyse af den internationale Arbejdsdelings Betydning. Det siger sig selv, at den store Sag: nordisk Samarbejde og Samling altid har ligget ham stærkt paa Sinde, og paa forskellig Vis har han bidraget til at udrede og klarlægge de mere ømtaalelige Sider af den. Ligesom Selma med Mund og Pen har virket som kulturel Brobygger mellem Sverige og Danmark, har Frode ved den førnævnte Bog: »Sverige, Erhvervs- og Samfundsliv«, 1938, ydet et vigtigt og vægtigt Bidrag til, at vi des bedre maa lære vor østre Granne at kende. Efter omkring 1940 ved flere Indlæg at have deltaget i den opblussende Debat om det nordiske, baade redigerede han og skrev han de væsentligste Afsnit af AOF's Materialesamling »Nordiske Problemer« 1943. Det faldt helt naturligt, at han blev valgt til Formand for Foreningen Nordens Roskildekreds.

Foruden at passe sin Lærervirksomhed ved Højskolen har han holdt talrige Foredrag i Landets Forsamlingshuse, ved Møder og Kursus. Hvis hans Artikler og Bidrag gennem Aarene i »Arbejderhøjskolen«, »Socialisten«, »Rød Ungdom« og andre Tidskrifter blev samlet, vilde de fylde flere Bind. Og de afspejler, taget i Rækkefølge, paa udmærket Maade, i hvor høj Grad Frode har været i Kontakt med og set dybt ind i Tidens Rørelser hjemme og ude. De vidner ogsaa om, i hvor højt et Plan hans Undervisning paa Højskolen har ligget. At han ogsaa har haft Tid til at medvirke ved Den socialdemokratiske Arbejderskole i København, været Lærer ved AOF's Korrespondanceskole og sammen med Selma med til at oversætte Bøger til Bogkredsen nævnes kun for Fuldstændighedens Skyld. Han var ogsaa selvskreven som en af de danske Lærerkæfter, der i 30'erne efter Tur virkede ved Den nordiske Folkehøjskole i Genève.

Nu fylder denne flittige og kyndige Mand 50. Han har hverken akademiske Grader eller Titler, skønt hans Forskerarbejde og Forfatterskab vejer mangan Dr. phil.s op. Han kan undvære slige Titulaturer, han er heldigvis kun Højskolelærer, endda ved en Arbejderhøjskole. Det vil vi glædes over, det er vi stolte af. Vi takker ham og hans Kompagnon i Liv og Arbejde for Aarenes Gerning og ønsker dem endnu mange frugtbare Aar i det folkelige Oplysningsarbejdes Tjeneste.

Til Lykke!

Frode Kristensen eksamineres. Illustration af Svend Erik Jensen til en Artikel: Højskolelærere paa Skolebænken, i »Rød Ungdom« Nr. 6, 1943.

ROSKILDE HØJSKOLE

VINTEREN 1944—45

AF FORSTANDER HJALMAR GAMMELGAARD

Ordet er nu frit i Danmark. Vi kan igen aande op. Skulde de sidste 5 Aars Beretninger skrives i Dag, vilde mangt og meget være blevet skildret i en anden Belysning, meget være blevet taget med, som maatte forties.

Men lige saa rigt Stoffet — ikke mindst for den sidste Vinters Vedkommende — er, lige saa knapt er Papiret.

En Tilføjelse maa der dog gives Plads til. Fra Besættelsens første Dag, da *Eiler Jensen* i et Foredrag herude gav Signalet for det Arbejde og den Kamp, der forestod, i Ordet: »Nu er vi alle Sønderjyder« — fra denne 9. April forstod vi, at vor Opgave nu først og fremmest maatte blive den, at sprede Lys i det Mørke, der blev lagt om os. Presse og Radio var svinebunden, falsk Underretning og løgnagtig Propaganda blev paatvunget os. Et Virvar af ukontrolable Rygter gjorde i Regelen ikke Sagen bedre. Og der skulde gaa et Par Aar, inden den illegale Presse gik i Gang med at raade Bod derpaa.

En stor Støtte for os i disse første Besættelsesaar var de Foredragsholdere, som af Oplysningsforbundet sendtes ud til vore Sommerkursus: fremtrædende Politikere, Fagforeningsrepræsentanter og Erhvervsdrivende. De gjorde sjældent en Røverkule hverken af deres Hjerter eller af de ellers mørkelagte Kendsgeminger.

Dette gjaldt ikke mindst de rent talmæssige Oplysninger. Statistisk Aarbog gik rent i Staa, og det var vel de færreste, der formaaede at tyde de maanedlige Uddrag af Bankernes Balance. Men naar f. Ex. Raadsformand *Ludvig Christensen*, Landbrugsminister *Bording* og de to Handelsministre *Christmas Møller* og *Halfdan Hendriksen* uforbeholdent lukkede op for Posen med Hemmelighederne, da blev der lyttet. Da grifede vi Lærere ivrigt Tal og Beregninger ned for ogsaa at give andre Kursus, der ikke fik netop disse Foredrag at høre, Andel i den vigtige Viden. Ufarligt var det naturligvis ikke, og de Kursister, der gjorde Notater, fik Paamindelse om at lade dem gaa videre, men med Varsomhed og f. Ex. hellere sende Notaterne hjem pr. Post end bære dem i Lommen under Storebæltsoverfarten.

Ikke mindre vigtigt var det at faa klarlagt, hvad der foregik i Forhandlingerne mellem Regeringen og de fremmede Magthavere bag Kulisserne. De officielle Meddelelser maatte give Indtryk af, at de foregik i en Atmosfære af gensidig Forstaaelse og Velvilje. At der øvedes en sejt og ofte heldig Modstand, tit med ikke ringe personlig Risiko for den svagere Part, stod absolut ikke klart for det store Flertal i

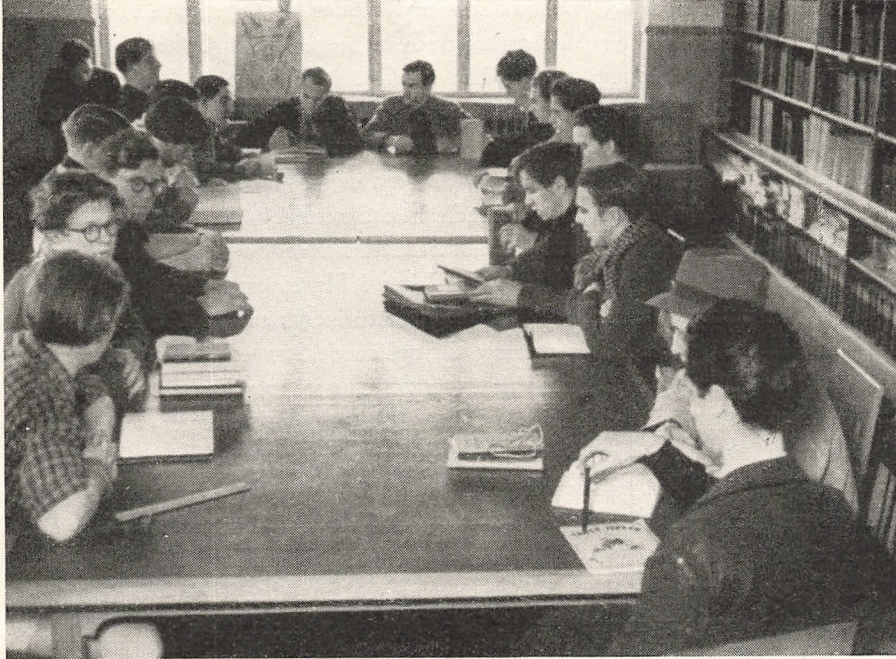
Befolkningen. Jeg husker fra et Besøg i Stockholm i Marts 1941, at man der, i hvert Fald i visse Kredse, vidste langt bedre Besked om, hvad der var foregaaet under Krisen i December—Januar, end Tilfældet var de fleste Steder i Danmark.

Fra disse første Krigsjaar husker jeg ikke mindst den ejendommelige Stemning under Oplæsning af Bøger som v. Horvåths: »Gudløs Ungdom« og (senere) Steinbecks: »Maanen er skjult«. Den Tid var kommen, hvor Medfølelsen med Norges Skæbne var blandet med Misundelse.

Hvor stor Betydning det har haft, at over 10.000 Arbejdertillidsmænd fra alle Landets Kanter her har modtaget en Førstehaands Orientering i disse Spørgsmaal, kan naturligvis aldrig udmaales nøjagtigt. Ufarligt var Spillet ingenlunde, og man maa vel nærmest undres over, at imellem saa mange ikke en eneste har benyttet sin erhvervede Viden til at bringe Talere og Lærere i Forlegenhed — et Vidnesbyrd om den næsten enstemmige Holdning over for Besættelsesmagten, der fra første Færd prægede Arbejderklassen.

Helt anderledes blev Situationen efter det endelige Brud mellem Regeringen og de tyske Herrer i Slutningen af August 43. Det føltes af unge og gamle, som om en Byrde var væltet fra os. Vi anede heldigvis ikke, at vi endnu havde henvend to Aars norske Tilstande (som det dengang hed) foran os. Nu flød Kilderne til Oplysning om de faktiske Forhold stadig rigeligere fra andre Sider, og paa Skolen blev Drøftelsen af Efterkrigstidens Problemer mere og mere dominerende: Beskæftigelsen, Pengerigeligheden, vort Forsvar, Norden, Planøkonomien o. s. v. Det blev Tider med Forskrækkelser, men ogsaa med store Glæder. De Dage i Begyndelsen af Oktober 1943, da man ikke kunde træffe en tidligere Elev, uden at han havde et eller andet at berette om sin Medvirken ved Jødernes Redning, rummer nogle af mine smukkeste Minder.

Nu rykkede Faren for Skolens Beslaglæggelse ogsaa nærmere og nærmere. En telefonisk Forespørgsel fra Værnemagten om Antallet af Lokaler, deres Størrelse m. m. den 4. Oktober 1943 var det første Varsel. Men da intet fulgte paa i de nærmeste Uger, slog vi os til Ro. Af og til var der tyske Befalingsmænd oppe og kige paa Lejligheden, gik Bagvejen ind i Haven, naturligvis uden at spørge om Forlov. Og den 12. Juli 1944 stillede Kaptajn Sommer som den første navngivne Liebhaver. Det var jo lyse Udsigter. Gennem De samvirkende Fagforbund blev der over Udenrigsministeriet rettet en Forespørgsel (og Protest) til Dr. Best. Samtidig bad jeg Politiet underrette Garnisonen i Roskilde. Resultatet blev omgaaende et Besøg af to Officerer, der aabent erklærede, at vi da langt maatte foretrække en Beslaglæggelse af tysk Militær end af »det Rak«. Hvad vi da ogsaa let kunde blive enige om. Kort efter kom der Svar fra Dr. Best — et Orakelsvar: Skolen vilde ikke blive

Langes Studiekreds.

Roskilde.

besat af Luftværnet (Kaptajn Sommer havde præsenteret sig som udsendt af Luftværnet).

Det næste Tyskerbesøg var en Vaaben-Razzia den 20. September, Dagen efter det danske Politis Fjernelse. Den var heldigvis ikke særlig dybtgaaende og forbigik næsten helt Eleverne. Paa det Tidspunkt var der allerede adskillige, for hvem en nøjere Undersøgelse kunde være blevet farlig.

Imidlertid var Forberedelserne til Vinterskolen i fuld Gang. Indmeldelserne var — trods den højere Beskæftigelsesgrad blandt de unge — langt flere, end de i mange Aar har været. Det saa ud som om de Vanskeligheder, der maatte følge med den nye Højskolelovs Bestemmelser, allerede var overvundne. Men Omvæltningen den 19. September bragte en næsten fuldstændig Standsning, og adskillige trak deres Anmeldelse tilbage. Det var Frygten for, at en almindelig Arbejdsmobilisering i første Række kunde ramme en Skole som vor, der gjorde sig gældende. Paa Aabningsdagen, den 3. November, stod vi derfor ret usikre og blev glædelig overraskede, da Antallet af mødte Elever alligevel blev ca. 25 højere end i Fjor. Sluttallet blev 90. Skolen

blev altsaa langtfra fuld, og vi klarede os derfor uden den nyansatte Lærer *Viggo Molin Nielsen*, der kort før Skolens Begyndelse havde faaet Ophold paa Vestre Fængsel, senere Frøslevlejren, hvorfra han først blev løsladt efter Skolens Slutning.

Det blev en paa mange Maader mærkelig Vinter. Hidtil havde vi vel haft »underjordiske« Kursister, men som Regel blev det en Hemmelighed mellem vedkommende og mig. Nu var de blevet saa mange og Faren ved de gentagne Besøg af »Fremmede« saa stor, at det blev nødvendigt at behandle hele Skolen som en »Gruppe«, hvor alle maatte vide alt for at gøre Faren ved uoverensstemmende Forklaringer saa lille som muligt. Bortset fra de hyppige uanmeldte Besøg i Haven med Kortstudier og Opmaalinger, der fik os paa den Tanke, at Skolebakken indgik som et Led i rent militærstrategiske Planer, formede Vinteren sig tilsyneladende som en Konkurrence mellem Marinestaben og den øvrige Værnemagt. En SS-Oberst, som jeg gik paa Klingen i den Anledning, indrømmede det til sidst efter først at have benægtet det pure. I én Uge i Februar havde vi ikke mindre end fire »Syn« paa Skolen. En ny Protest over for Dr. Best førte til, at han lovede at fritage Skolen (for Marinestaben!), hvis vi kunde anvise Værnemagten andre og lige saa gode Lokaler i eller ved Roskilde. Hertil maatte naturligvis svares Nej. Alligevel kom det stadig ikke til mere end Trusler, og da det blev mere og mere klart, at Krigen sang paa sit sidste Vers, troede vi Faren overstaaet, saa meget mere som jeg et Par Gange ved Forespørgsel hos den meget elskværdige Garnisonskommandant i Roskilde havde faaet beroligende Svar.

Onsdag den 28. Marts rejste henvend Halvdelen af Eleverne for at holde Paaskeferie. Dagen efter, Skærtorsdag, kort efter Middag, kørte en Lastvogn fuld af bevæbnede Grenaderer op for Døren, og den ledsagende Officer hilste mig med et: »Det gør mig ondt, men nu er det sket.« En Vagtkommandør med 8 Mand skulde straks indkvarteres, og i Løbet af 2 Dage skulde Skolen være rømmet og gjort i Stand til Modtagelse af 270 Flygtninge. Ved Forestillinger om Umuligheden heraf — de fraværende Ferianter, ingen Toggang, Vanskeligheden ved at faa Penge i Banken til Afregning — blev Fristen dog udsat til Tirsdag, ligesom det lykkedes at redde min egen og Lærernes Boliger fra Beslaglæggelsen. Gennem Ritzau blev der sendt Bud til de ferierende om at komme tilbage Lørdag, og de, der var her, gik straks i Gang med det store Oprydnings- og Forberedelsesarbejde. Bibliotek, Service, Sengetæpper m. m. blev ført bort til sikre Gemmesteder. Det førte ganske vist til skarpe Protester fra Værnemagten og Trusler om at smide mig ud, hvis Servicet ikke blev ført tilbage. Heldigvis blev det ved Truslerne, da jeg nægtede at fortælle, hvor det var. Tirsdag Formiddag var alt parat til Modtagelsen. Men der skulde gaa endnu omtrent 14 Dage, før »Invasionen« kom, et sørgeligt Tog af østprøjsiske Bønder, Arbejdere, Fiskere, elegante Königsbergdamer og fordums Bourgeois, Oldinge, Invalider og henvend 150

Lige før Klokkeren slog 12.

Roskilde.

Møller Nielsen.

Roskilde.

Børn, deraf 7 spæde, i den forløbne Tid forøget med to nyfødte — alle berøvet alt, Hjem og Ejendele, Ægtefæller, Forældre, Børn, hver med sin Tragedie tegnet i Ansigtet.

Der har været rig Anledning til Iagttagelser og Stof nok til en Bog i disse Uger — ikke mindst i Virkningen paa Soldater og Flygtninge af Førerens Forsvinden og Rigets Sammenbrud. Kun et enkelt Træk: Nogle Nætter før Kapitulationen var der stærk Skydning i Skolegaarden, og om Morgenens var der Skydehuller i Indgangs-portalen. Jeg spurgte den Vagthavende, hvad Grunden vel kunde være. Det kunde dog næppe tænkes, at Frihedskæmperne vilde angribe en Flygtningelejr. »Nej,« svarede han, »selvfølgelig ikke. Men det er ikke svært at gætte sig til Sammenhængen. Straks efter Angrebet, da vi alle var purret ud, forsvandt vedkommende ud gennem Haven og startede sin Bil. Natten til i Gaar blev Ammunitionslageret paa den anden Side Fjorden — i øvrigt forgæves — angrebet af Frihedskæmperne. Vagtposten blev forskrækket og glemte at besvare Ilden. Nu har »man« villet undersøge, om vi ogsaa sov her. Hvis den lille Kroat, der havde Vagten ved Hoveddøren, ikke havde svaret strax, var vi allesammen blevet pisket til Krøblinger.« Saa godt virkede altsaa »Systemet« endnu i sine sidste Krampetrækninger. At Systemet, bortset fra Rædselsmetoderne, iøvrigt var yderst slet og fuldt af Buler, havde vi rig Lejlighed til at konstatere baade før og efter Beslaglæggelsen.

Efter Sammenbrudet forsvandt de militære Vagter, og den enarmede »Lagerfører« (der strax forandrede Betegnelsen til »Lagerleiter«) blev sammen med Kokken (og undertegnede) ene om at holde Styr paa den uensartede Flok, der efterhaanden

er voxet til 300. Først den 13. Maj fik vi en dansk Vagt, 6 unge Frihedskæmpere, bl. a. for at paase, at ikke ønskede, uregistrerede Elementer søger (eller har søgt) Skjul her. I øvrigt har saavel Soldater som Lejrleder gjort deres yderste for Opretelse af Orden og gode Forhold. Den første Vagtkommandør sagde strax til mig: »Nu kan De leve i Ro. De behøver ikke mere at være bange for Gestapo, naar vi beskytter Dem!« Vi sov uden at være nervøse for natlig Lyd af Dørklokken, tog det ikke saa nøje med Dørenes Laasning — og Frihedsraadets Lokalkomité holdt sine Møder her som det sikreste Sted: under tysk Bevogtning.

Men nu selve Vinterskolen, hvordan klarede den sig under disse Forhold. Vi havde andre og værre Sindsbevægelser end Værnemagtens Besøg (som naturligvis ogsaa voldte Uro; man kunde jo aldrig vide, hvem det var). Der var en Stikker, som forsøgte at lokke et Par Elever til at danne Grupper. Der var en hjempermitteret Schalburgmand, som under Trusel om at skyde vilde tvinge mig til at give sig Logi paa Skolen. Og der var den Aften sidst i Januar, da jeg midt under et Foredrag blev kaldt ud. En Telefonopringning fra København meddelte, at en tidligere Elev, Leo Kari, sammen med sin Kone var blevet arresteret, maaske dræbt, og at Gestapo sandsynligvis var paa Vej herud, da flere af Eleverne hørte til hans Kred. De implicerede kom ud af Huset i Løbet af faa Minutter. Timen blev fortsat, men mest med Instruktioner om, hvordan man havde at forholde sig, og hvad der skulde svares under eventuelt Forhør. Gestapo kom dog ikke. Maaske blev de fældende Papirer, som man havde frygtet, ikke fundet. Kari blev iøvrigt dømt til Døden, men senere benaadet, efter at jeg havde talt med hans Undersøgelsesdommer, der raadede mig til at skrive til Gestapochefen. Hvorfor det virkede, vil formodentlig vedblive at være en af Beættelsestidens mange uopklarede Mysterier.

Paa Trods af (eller var det paa Grund af?) den med stadig Spænding fyldte Atmosfære, og til Trods for de vældige Verdensbegivenheder, der kunde faa en til at føle sin egen Hverdagstilværelse som ubetydelig og ligegyldig, var der usædvanlig godt Skub i Skolearbejdet. Det blev en dejlig Vinter, og maaske har vi aldrig følt Kammeratskabets Magt saa stærkt. Nogen væsentlig Ændring i de sædvanlige Rammer var ikke planlagt. Visse Forskydninger blev dog nødvendige, da vor dygtige og afholdte Lærer gennem 8 Aar, *Kaj Bundvad*, efter Nytaar tog imod Tilbudet om en Stilling i Arbejderbevægelsens Informations Central. Det var for saa vidt naturligt, som hans Folketingsmandat ved Rigsdagens Sammentræden alligevel vilde have berøvet os Størstedelen af hans Arbejdskraft. Men derfor vil Savnet ikke blive mindre. Som en midlertidig Afløser i den pludselig opstaaede Nødsituation lykkedes det os at opspore stud. mag. (om kort Tid cand. mag.) *Morten Lange*, der sammen med sin Kone og sin Broder, vor tidligere Elev og Medhjælper, nu stud. jur., en Tid havde haft et

Streng-Orkester.

Roskilde.

ubehageligt Intermezzo i Vestre Fængsel og som andre gæve Borgere efter Opholdet dér maatte gaa under Jorden. Nu flyttede hele Familien herud, hvor den da heller ikke blev sporet. Morten Lange, der er Naturhistoriker, overtog Bundvads almindelige Skolefag samt Foredrag i Udviklingslære og Sundhedslære samt Studiekredse i Biologi og Erhvervslære. *Jens Lange* hjalp os med Sang- og Musikundervisningen, som vi fik god Gang i, ogsaa fordi vi havde flere meget musikalske Elever. Ved Skolens hastigt improviserede Afslutningsfest Paaskedag kunde Skolens egne Kræfter (Strengorkester, Solo-Violin og Klaver, Sang-Trio og Kor) bestride hele det musikalske Program: Händel, Haydn, Schubert, Chopin m. fl. *Fru Bodil Lange* gennemgik hele Bibliotekets Ordning og ærgrede sig med os over, at det store Arbejde ved Oprømningen straks efter Beslæggelsen delvis havde været omsonst.

Den danske Folkehøjskoles 100 Aars Dag, der faldt faa Dage efter Skolens Begyndelse, blev ihukkommet ved forskellige Foredrag, bl. a. af Forstander Erik Nissen, Antvorskov. En anden Aften i Skolens første Uge læste vi Udtog af gamle Højskoleelevers Førsteindtryk fra andre Højskoler: Skrumsagers fra Rødding, Anton Niensens fra Vallekilde og Valdemar Rørdams fra en opdigtet Skole med Træk fra

Askov. Senere fortalte Direktør Thomas P. Hejle livfuldt og varmt om sin Højskolevinter hos Thomas Bredsdorff paa Roskilde Højskole.

I Vinterens Løb havde vi endvidere Besøg af følgende Foredragsholdere udefra: Forfatteren Edv. Mielche: Sol over Sverige; Kredslæge Frk. Margrethe Glud: Kønssygdomme; Kaptajnløjtnant Hastrup (vor Medarbejder i Fjor): Folk og Værn; Oberstløjtnant Gabel Jørgensen: Knud Rasmussen; Lektor Adler Lund: Sønderjylland under Fremmedherredømmet; Forstander Ole Petersen og Arbejdsleder Anthon Christiansen: Ungdommens Beskæftigelsesproblem og Arbejdslejrene; Redaktør Franjo Pakaci: En Balkanbo ser paa Balkan; Dr. med. Møller Christensen: Undersøgelse af Skeletter fra Æbelholt Kloster (Middelalderens Lægekunst); fhv. Højskoleforstander Julin: Ungdommens Stilling til Kirken.

Af de planlagte 4 Ture til København kunde kun én gennemføres p. Gr. a. Trafikindskrænkninger. Samme i Forbindelse med Lysrestriktionerne bevirkede, at Fastelavnspillet maatte erstattes med en i øvrigt overdaadig, selvgjort Teateraften.

Vort allersidste Indtryk af Vinterskolen, 2. Paaskedags Aften, var en Oplæsning af Kaj Munks: »Før Cannæ«, ved to af Eleverne. Der var aandeløs Stilhed under Oplæsningen, og Stemningen forhøjedes ved Lyden af de tyske Vagtposters Trin uden for Vinduerne.

Nu venter vi spændt paa, hvornaar Skolen kan rømmes og vor Virksomhed begynde igen under helt nye Forhold, i en helt ny Verden.

Hj. Gammelgaard.

Ordet er atter frit.

ROSKILDE HØJSKOLES ELEVFORENING

Vinterholdet 1934—35

Efter 10 Aars Adskillelse, hvor der er vendt op og ned paa vor stakkels Jordklode, mener Elevforeningen at maatte samle alle Jubilarene fra Roskilde Højskoles Vinterhold 1934—35 til Elevforeningens Aarsmøde *Lørdag den 4. og Søndag den 5. August 1945* paa Roskilde Højskole.

Mange af Elevforeningens Medlemmer, ved jeg, har deltaget aktivt i Frihedskampen. Nogle har endda levet en Del af Besættelsestiden som »Asparges«. Mange er sikkert de Besværligheder, de har maattet igennem, inden vi oplevede V-Dagen. Besværligheder, I tog med godt Humør. Lad derfor ikke Rejsebesværlighederne holde jer tilbage fra at deltage i en Week-ends fornøjelige Samvær med Kammeraterne fra 1934—35.

I kan ikke have glemt det gode Kammeratskab, vi havde sammen den Vinter. Husker I alle de Timer paa godt og ondt, vi havde i vort lille Samfund i den røde Borg?

Skal vi love hinanden og Gammelgaard, at vi alle mødes paa Roskilde Højskole Lørdag den 4. August 1945. Gammelgaard fortjener den Belønning for hans aldrig svigtende Ildhu for Ungdommen, for hans Evne til at holde Frihedens Fane og Humøret højt i disse Aar.

Lad hver Kammerat virke som Agitator for et godt Fremmøde — og dermed paa Gensyn paa Roskilde Højskole.

Sv. Anker Larsen.

P. S. Anmeldelse om Deltagelse bedes tilsendt Forstander Hj. Gammelgaard senest 25. Juli 1945.

Nordisk Korrespondance

Medlemmer af Esbjerg Arbejderhøjskoles Elevforening og Roskilde Højskoles Elevforening har nu Adgang til Korrespondance med svenske, norske og finske Kammerater fra Højskolerne i de paagældende Lande. Mange nordiske og internationale Spørgsmaal kan med Udbytte diskuteres og mange gode Venskaber knyttes til stor Gavn for den nordiske Tanke.

Kammerater, der ønsker at deltage, bedes anmelde dette til Nordisk Korrespondances Sekretær: *Sv. Anker Larsen, Bogholder Allé 77, København, Vanløse*, med Angivelse af Navn og fuldstændig Postadresse, Alder, hvilke Eleventhold man tilhører samt evt. Ønsker med Hensyn til Korrespondance, Endvidere vedlægges Anmeldelsen 50 Øre i Frimærker til Dækning af Omkostninger.

Vi haaber, at rigtig mange Kammerater vil være med til atter at knytte Baandene med Nordens Lande og Folk efter 5 Aars Adskillelse.

Indbydelse til Aarsmøde 1945

Elevforeningens Aarsmøde, som afholdes Lørdag—Søndag den 4. og 5. August, vil i Aar komme til at staa i Fredens og Frihedens Tegn.

Skolen har jo fra 3. April været befolket af tyske Flygtninge, men vil forhaabentlig inden Aarsmødet være forladt af disse, — og istandgjort efter dette paatvungne Besøg. Og er Rejseforholdene igen blevet nogenlunde normale, er der ingen Tvivl om, at vi vil opleve vort største Elevmøde.

Som Midtpunkt for Mødet vil vi i Forbindelse med Skolen arrangere et stort offentligt Møde, hvor Egnens og Roskilde Bys Borgere vil blive indbudt. Som Talere forventer vi her Tilsagn fra to kendte Personligheder, hvis Navne er kendt ud over hele Landet.

Endvidere vil vi Søndag Aften samles ved Stranden til en pompøs Baalfest, hvor der vil blive Tale og kunstnerisk Medvirken.

Desforuden samles i Aar alle Jubilarerne fra 1934—35 med Carl Petersen og Jens Eriksen i Spidsen og med Sv. Anker Larsen som Primus motor i Jubilæumsbe-
stræbelserne.

Som sædvanlig bliver der Generalforsamling Lørdag Aften.

Prisen bliver som tidligere Kr. 5,50, og for Søndagen alene Kr. 3,50, — og alle Deltagere medbringer Sove- eller Lagenpose, Haandklæde og Rationeringsmærker.

Anmeldelse SKAL ske forud til Fru Karen Gammelgaard inden den 25. Juli. Medlemmer, der ikke i Tide har sikret sig Plads, vil ikke kunne forvente at overnatte eller spise paa Skolen.

Forslag, som ønskes behandlet paa Generalforsamlingen, maa være Formanden i Hænde senest den 20. Juli.

ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLE TO BESLAGLÆGGELSER I VINTEREN 1944—45 AF FORSTANDER POUL HANSEN

Anden Juledag stod der pludselig tre tyske Soldater i Stuen og forlangte at se Skolen. Jeg rykkede straks ud med det, vi havde haabet kunde være en Smule Væm for os, at Skolen i Esbjerg var blevet beslaglagt, og at de nu kunde lade os være i Fred. Man sagde ogsaa, at det vilde blive taget i Betragtning, men næste Dag kom de tre igen for at maale Skolen op, og de blev boende ved samme Lejlighed. Blev det til noget med en større Belægning, hvilket endnu var usikkert, vilde Soldaterne komme 4. eller 5. Januar, saa der var endnu lidt Tid at løbe paa, og det kunde jo heller ikke nytte at begynde Flytningen, før vi havde et Sted at være. At finde et nyt Sted at holde Skole var umuligt, men ved sædvanlig Imødekommenhed kunde vi faa nogle af vore Sager anbragt paa Nabogaarde og hos andre Venner i Nærheden.

Som det kunde ventes, viste det sig derimod meget vanskeligt at finde et Sted at bo. I tre Dage strejfede jeg rundt i Omegnen i Bil og paa Cykel for at støve noget op. Det, der paa Afstand og efter Sigende kunde se ud som en Mulighed, viste sig ved nærmere Eftersyn at være alt for smaat for en Familie med Børn, eller ogsaa var det saa daarligt, at det kun var ledigt, fordi ingen andre vilde bo der. Som det saa allerværst ud, viste »Pilgrimshytten« i Haurum sig som en Mulighed. Den ejes af tre Damer, som bruger den til Sommerbolig og til Møder i deres religiøse Arbejde indenfor Pinsebevægelsen, og skønt det ikke kunde betale sig for dem at flytte deres Møbler ud for den beskedne Leje, der skulde betales for tre Maaneder, stillede de den dog uden Tøven til Raadighed.

Det var ogsaa i yderste Øjeblik. De tre førstankomne Tyskere var pludselig forsvundet, og i Stedet ankom fire andre fra en helt anden Afdeling, og den 30. om Aftenen meddelte de os kort og godt, at vi kunde regne med en Belægning paa 100—120 Mand, og at de muligvis vilde ankomme allerede den 2. Januar. Flytningen maatte derefter foretages i Huj og Hast i Nytaarsdagene. Da der var flere Beslaglæggelser og Flytninger paa Egnen, var det nu umuligt straks at skaffe faguddannede Flyttefolk. Selv om Skabe, Borde, Stole og Senge o.l. skulde blive staaende, var der alligevel Madrasser, Gæsteværelsemøbler, Bibliotek, Service og Køkkentøj, en Mængde Hermetik foruden det private Indbo at flytte med.

Indtil vi senere fik fat i en Lastbil, stillede Frijsendal Hestekøretøj til Raadighed og 4—5 Skovarbejdere blev antaget som Flyttemænd. I Farten skulde det afgøres, til hvilke af en Række forskellige Opbevaringssteder, de enkelte Ting skulde bringes,

og da vi, der skulde afgøre det, ikke kunde være alle Steder paa en Gang, var vi nu og da ude ved Grænsen af Forvirring med de flinke, men uøvede Flyttefolk. Nyt-aarsdags Eftermiddag fik vi endelig en Lastbil og siger og skriver to Flyttekasser til at pakke i, hvilket var alt, hvad der kunde opdrives. Bøgerne maatte f. Eks. bæres ud i Tæpper. Det hjalp med Bilen, men vi var alligevel først færdig den 2. sent om Aftenen, efter at det havde regnet hele Dagen. En Overgang sad Bilen fast i Mudder med fuldt Læs, og da jeg kom hjem fra Frijsendal efter sammen med Chaufføren at have stuvet det sidste ind der, stod mange af vore Ting endnu ude i Regnen og Pløret ved Pilgrimshytten, fordi det lille Hus simpelthen ikke kunde rumme mere, før vi fik bragt Orden i Tingene.

Soldaterne kom imidlertid hverken den 2. eller den 3. og den 4. gik pludselig det Rygte, at Chefen for de anmeldte Tropper havde kasseret hele Indkvarteringsordningen, fordi han ikke ønskede Mandskabet opdelt paa saa mange smaa Kvarterer. Under alle Omstændigheder var de fire Mand forsvundet efterladende alle Gulve belagt med Halm, og et Par Dage efter fik baade vi og andre Besked om, at det hele var afblæst. For os saa det ud som en Farce.

Selv om mange Ting endnu kunde komme i Vejen, maatte vi nu gaa ud fra, at der blev Muligheder for at gennemføre Sommerens Arbejde, og i de følgende Par Maaneder blev 10—11 forskellige Kursus lagt til Rette. Elevforeningens Feriekursus var overtegnet endnu inden Fristens Udløb. Skolen blev nu gjort grundigt ren fra øverst til nederst, og vi forberedte os paa at modtage D. U. I.s Lederkursus, som skulde afholdes i Paasken. Vi var i Gang med Tilbageflytningen, da alle vore Planer ramlede sammen endnu en Gang, idet den tyske Værnemagt den 17. Marts meddelte, at man vilde beslaglægge Skolen til Flygtninge. Et Par Dage senere blev jeg tilkaldt til en Forhandling, som først drejede sig om et tysk Ønske om, at vi skulde overtage Økonomien, udleje Service og Køkkentøj etc., men endte med, at ogsaa disse Ting blev beslaglagt.

Efter Aftale kunde vi kun have Huset i Haurum i tre Maaneder, og en ny Efter-søgning for at finde Husrum var derfor nødvendig. Ved et Tilfælde blev Villa »Skrænten« i Thorsø ledig, saa ogsaa denne Gang gik det, selv om det en Overgang saa sort ud. Men det var en næsten utaalelig Tanke at skulle flytte igen. For vort private Vedkommende var det den 7. Flytning siden 12. April 1940. Om den næste kommer til at gaa tilbage til Kraglund eller til Esbjerg, kan jo intet Menneske vide i Dag.

Under alle disse Besværligheder var det en stor Ting at høre om de mange Til-meldelser til Elevforeningens Kursus. Gaar det ikke i Sommer, haaber vi paa et stort og festligt Møde i Esbjerg til næste Sommer.

Poul Hansen,

ERINDRINGER

FRA ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLE VINTEREN 1913—14

EKSNERSGADE 45

I Aar er det altsaa 32 Aar siden, at Arbejderhøjskolen begyndte i egen Skolebygning, den var ikke flot men anvendelig, og den unge Bevægelse havde en Følelse af, at man nu havde fundet et foreløbigt Hjem og dermed faaet Fod under eget Bord. Ejendommen var frit beliggende ud til Banegaardspladsen, d. v. s. nu paa den forkerte Side, idet Banegaarden er blevet flyttet, og ved Siden af det forhenværende Hotel »Esbjerg«, der nu sover sin Tornerosesøvn efter at være blevet forladt af Byen.

En Stentrappe førte op til den høje Stueetage, hvor Forstander *Rasmus Vind* havde Lejlighed. Her var endvidere Spisestue for Eleverne, Entré og et Elevværelse. Paa 1. Sal var der Undervisningslokaler, og to store Stuer var slaaet sammen til Foredragssal. Her var ogsaa et Elevværelse. Paa 2. Sal fandtes Elevværelser, Vaskerum m. m., saa man vil forstaa, at vi med ca. 20 Elever boende paa Skolen og ca. 10 i Hjemmene slet ikke var saa daarligt kørende — efter Datidens beskedne Forhold.

Her paabegyndtes 1. November 1913 Arbejderhøjskolens tredje Vinterskole under Ledelse af Rasmus Vind, denne udprægede Høj- og Friskolemand, der var særlig interesseret i Gymnastikken og førte Hermods Gymnaster frem til et af vort Lands bedste Hold, ja, han var jo i Virkeligheden en Forløber for Niels Bukh. — *Rasmus Brændeskov* var Lærer i Litteraturhistorie og meget grundig og omhyggelig i sin Undervisning, selvfølgelig noget præget af Mellem- og Realskolen, hvor han havde sin daglige Gerning, men altid begejstret for nye radikale Tanker, og det var ildnende for Ungdommen at høre og følge hans Tankegang. *I. P. Sundbo* underviste i Samfundskundskab og Politik og var altid veloplagt og fuld af Humør, naar han rigtig kunde faa Ungdommen til at vaagne op til selvstændig Tænkning. Desuden var han en udmærket Vejleder i Kunst og Litteratur. Ja, hvor kunde han være glad og stolt, naar Digteren *Jeppé Aakjær* holdt Foredrag paa Skolen og læste op af egne Værker, eller naar han kom med en af de store Kunstnere som *Johs. Føns*, *Aage Meyer Benediksen* og flere andre fra Folkelig Universitetsforening. *Sundbo* undte os alt det bedste, han kunde fremskaffe, og forsømte aldrig en Lejlighed til at lade vor Skole nyde godt deraf.

Tillige var der Faglærerne, Arkitekt *Østerlund*, der underviste Haandværkerne i Fagtegning, Lærerinde, Frk. *Lorch Madsen* (Engelsk), Frk. *Thude* (Haandgerning), der var nemlig ogsaa kvindelige Elever om Vinteren dengang, og endelig Lærer *Wintther*, som underviste i Sang og Sprog.

Eleverne var fra alle Egne af Landet, selv vor fjerne Klippeø Bornholm var repræsenteret. En Del var unge Landarbejdere, der droges af Byarbejdernes hurtige Organisation, en anden Del var unge Haandværkere fra Landkommunerne, og disse var særligt glade for Tegneundervisningen, som de havde megen Nytte af; desuden var der nogle unge Københavnerne, der kom for at se det nye mærkelige Skud paa Organisationernes Træ og ellers var ganske fremmede for Højskoletanken. Af Landarbejderne mindes jeg særlig den lille rødhaarede *Oskar Levinsen*, der siden

overraskede os ved at rende a' med Landarbejderforbundet, efter at Brødrene Westergaard havde slidt hinanden op. *Ingemann*, der havde tjent hos Johan Skjoldborg og var iført mægtig Digterhat, virkede som en Digterspire, selv om *Aksel Hansen*, Landarbejderforbundet, ikke gav ham noget efter, hvad Bulehatten angaar. Iøvrig klædte enhver af de unge Elever sig kunstnerisk som de Bohemer inden for Arbejderklassen, de alle haabede at blive. Af Haandværkerne mindes jeg ingen, der har gjort sig særlig bemærket, og for deres Vedkommende var det jo ogsaa kun et Forsøg, som de iøvrigt udnyttede bedst muligt. I vor Tid vilde de maaske have søgt en Haandværkerskole. Blandt de unge Københavnerne mindes jeg særlig *N. P. Andersen*, som syntes os en stor Begavelse, men vistnok ikke er blevet noget særligt. *Karl Rasmussen* med det lyse Haar og Smil, som jeg senere traf paa Roskilde Højskole ved et 14 Dages Kursus, da iført »Nolli-Hageskæg«, der gjorde ham næsten ukendelig, og endelig min Ven *Aage Berner*, som har besøgt mig her, og som jeg ofte har været sammen med i København, naar min Gerning kaldte mig derover.

Ja, hvor er I henne, allesammen, nu? Hvor vilde det være morsomt, om vi kunde samles endnu en Gang paa vor gamle Skole! Jeg vil ved det første Elevmøde efter Krigen forsøge paa at samle de faa, der er tilbage af jer til Elevmødet.

Kammerater fra Arbejderhøjskolen 1913—14, modtag min Hilsen og Tak for Samværet i vore Ungdomsaar og lad mig tage det Løfte af Eder, at I vil komme, naar vi igen kan samles paa vor Højskole i Esbjerg.

Kammeratlig Hilsen!

M. P. Jensen.

M. P. Jensen.

10 AAR EFTER . . .

Man leder i sine Gemmer efter en Skattebillet, et Smørmærke eller hvad det nu kan være, falder pludselig over et gulnet Amatørbillede af et Fodboldhold fra Esbjerg Arbejderhøjskole — og glemmer det, man egentlig søgte. Saadan er jeg Gang paa Gang blevet indfanget af den gamle Skole, der for mig og utvivlsomt for Hundreder andre unge kom til at betyde saa uendelig meget. Hele Bundtet af Prospektkort og Amatørbilleder kommer frem, og for en Stund begravnes Dagens dystre Stemning i et Væld af muntre, glade Minder.

Og nu . . . ja, nu er det 10 Aar siden. Hvor Tiden dog gaar. Mangt og meget ser anderledes ud end den Gang, men eet staar fast: den røde Borg gav os en Ballast af ikke uvæsentlig Betydning for de sidste Aars Nervestorme.

Esbjerg Arbejderhøjskole ribbede En for en Række Illusioner — og Gudskelov for det. Jeg mindes, hvorledes vi den første Søndag i Læseværelset skændtes om, hvorvidt det røde Flag eller Damebrog skulde hejses paa Plænsens store Flagmast om Søndagen. Ak, ja — større var Problemerne dengang ikke for den ungdommelige Elevflokk, som helt havde forgabt sig i og faaet kendelig Slagside af Symbolik'en, Slagordene — alt det udvortes. Men det blev anderledes, da vi først kom ind i Højskolens aandelige Karrusel og blev slynget hid og did, op og ned, til den hjemmefra-med-bragte Facade var røget af. Da første Runde var endt, stod vi dør paa vaklende Ben, svimle, fortumlede og erkendte vor Nøgenhed. Men vi stod paa Benene; det var Hovedsagen!

Jeg har ofte senere, efter at jeg den følgende Vinter havde været paa Askov, grebet mig selv i at drage Sammenligninger, og selvom Esbjerg naturligvis ikke kan staa Maal med Askov som Lærestalt, falder Sammenligningen dog ud til Fordel for den røde Borg, hvor Luften — den noget ensidige Elevsammensætning tiltrods — var varmere, mere frisk og ny, mere inspirerende, fuld af Kampiver. I Modsætning til mange andre af Landets Højskoler, der arbejder »Paa det jævne, paa det jævne« og polerer med iøjnefaldende Fare for at udklække verdensfjerne Tagkammer-Grublere, har Arbejderhøjskolen haft den Lod at bruge Grovfilen overfor et tildels ubehandlet Materiale med skarpe Kanter, at sønderflænge alle Luftkasteller, at give Realiteter i Stedet for Glimmer.

Denne Opgave er løst dygtigt og godt, og det er mit Haab nu ved 10 Aars Jubilæet, at Arbejdet snart maa kunne genoptages i fuldt Omfang, og at alle vi »Jubilarer« maa kunne fejre Begivenheden i den gamle Bygning, der i min Tilværelse kom til at betyde intet mindre end en Revolution.

Robert Kjældgaard.

MINDER FRA DENGANG – OG FREMTIDEN

Ja, dette skulde være en Vurdering af, hvad Højskolen i Esbjerg betød for os, der havde Ophold paa den i Vinteren 1934—35. Nu venter man selvfølgelig en længere Udredning af, hvad Esbjergskolen og i Forbindelse dermed den danske Folkehøjskole i Almindelighed og Grundtvig i Særdeleshed igennem de sidste 100 Aar — vi er jo endnu i Jubilæumsaaret — har betydet for dansk Ungdom. Men skal vi ikke lade det ligge, — der har jo flydt en Strøm af Ord om Højskolens Betydning for Befolkningen her i Landet igennem den svundne Tid og ikke mindst for de sidste 5 vanskelige Aar; og i Stedet for smaasnakke om Tingene fra dengang og om det centrale i det hele: *Mennesket*.

Der bliver egentlig kun et Par Ting staaende i Erindringen som værende af afgørende Betydning for os, der dengang besøgte Skolen, og det var Skolens Evne til at lære os at arbejde selvstændigt, at vække vor kritiske Sans og sidst, men ikke mindst, lærte vi at omgaas hinanden. Vi lærte ikke at tage alle de mange Teorier og Dogmer alt for højtideligt, men at spørge, om de duede til noget og var til Gavn for Menneskene, om de havde nogen Bærekraft i det daglige Liv og var med til at give os rigere Livsformer.

Ligesom den svenske Filosof Hans Larsson i sin Tale til Studenterne i Lund ved Tegnérfesten i 1932 fremhævede Betydningen af altid at stille Spørgsmaalet: Än sen? Vad följer då därav?, overfor de forskellige Teorier og Dogmer, lærte Skolen os at spørge: Og hvad saa, hvad fører dette til? Og denne Lærdom vil vi sikkert faa god Brug for i den kommende Tid med dens efter al Sandsynlighed mange og forskelligartede Strømninger paa alle Samfundslivets Omraader.

De mange aftenlige og natlige Diskussioner paa Værelserne gav os Menneskekundskab, lærte os at forstaa andre Mennesker og at respektere deres Opfattelse; noget, som vi forhaabentlig ikke glemmer i Tiden, der følger efter Besættelsesaarene.

De mange Afteners og Nætters Arbejde i Skolens Bibliotek med Indledninger til Studiekredse, Udarbejdelse af Foredrag og Indlæg i Diskussioner lærte os, at det ikke er saa lige til at skabe det lykkelige Samfund, vi som alle unge drømte om, og som alle unge ogsaa bør drømme om. Vi lærte, at Arbejdet og Kampen for et lykkeligere og rigere Liv i sig selv var et Maal, som vel var Ofre værd, selvom vi ikke naaede frem til det Fata Morgana Samfund, som vi havde opbygget i vor Fantasi.

Diskussioner i Forbindelse med Studiekredse og Foredrag lærte os at veje og vurdere og ikke tage alt for fuldstændigt givet. Vi lærte, at hver enkelt af os hver paa sit Omraade, hvis Viljen var til Stede, var i Stand til at give et lille bitte Bidrag til den menneskelige Kulturs Fremgang; og dette er vel Skolens største Gave til os

netop nu i denne Tid, hvor den genvundne Friheds første stormende Festrus er overstaaet, og Genopbygningen med sine mange Krav har meldt sig, og hvor vi sikkert vil faa at høre, akkurat som vi har oplevet det under Besættelsen, at mange Røster hæver sig imod det, som vi arbejdede for og troede paa.

Som Krigstiden har haft sine fanatiske Teorier, vil Tiden, der kommer, sikkert ogsaa faa sine; men lad os da huske Skolens Lærdom til os og veje og vurdere, saa vore Handlinger bliver rigtige og bliver gennemført med den fornødne Kraft. I Fortiden, ja for Resten lige saa meget i vor Tid, og dette gælder baade Besættelsesaarene og den nuværende Efterkrigstid med dens opvejlede Stemninger og fanatiske Livsopfattelser, er Menneskene blevet fordømt af deres Samtid for Tanker og Anskuelser, de har gjort sig til Talsmænd for. Ja, har endog, som mange igennem de sidste svære Aar, maattet bøde med Livet for deres Opfattelse, naar den afveg fra den herskende; men trods det lever deres Tanker og viser os Vej mod den ukendte Fremtid. Mennesket kan dræbes; men dets Aand lever og vaager som den svenske Digter og Humanist Pär Lagerkvist siger i sit Digt om den menneskelige Aand.

*Fredlös dömdes han av mänskor,
och hans själ fick frid.
Höjde sig på starka vingar
över rum och tid.*

*Genius, från jordiskt renad,
ryckt ur tiden loss,
mänskotanke som blev stenad,
vaka över oss!*

Henrik Mejdahl.

ESBJERG ARBEJDERHØJSKOLES ELEVFORENING

8 Dages Feriekursus

Det, der i det sidste halve Aar har beskæftiget os mest indenfor Bestyrelsen, er det paatænkte Feriekursus for gamle Elever i Forbindelse med Elevmødet i Tiden 29. Juli til 4. August. Til alle vore Medlemmer har vi udsendt en Forespørgsel om eventuel Deltagelse i et saadant Kursus. Det gav et baade glædeligt og overraskende Resultat, idet 67 indtegnede sig som Deltagere, omend med Forbehold.

Desværre kan vi ikke som planlagt meddele Programmet for Kursuset her i »Arbejderhøjskolen«, da vi paa det Tidspunkt, dette skrives, ikke ved, om der bliver Mulighed for at afholde Kursuset i denne Sommer, da »Kraglund« for Tiden er optaget til »andet Formaal« og Trafikforholdene, som de er for Tiden, ikke vil gøre det muligt for Deltagerne at naa frem.

Dog kan vi meddele, at vor »gamle« Lærer *Michael Andersen*, foruden Forstander *Poul Hansen*, har lovet at være Leder af Kursuset.

Saaframt Kursuset ikke kan gennemføres, vil de indtegnede Deltagere faa nærmere Meddelelse herom, hvis ikke før, saa i en Tryksag, der vil blive udsendt sammen med Juni-Nummeret af »Arbejderhøjskolen«.

I alle Tilfælde ved Bestyrelsen nu, at der er Interesse for Kursuset, og kan det ikke virkeliggøres i denne Sommer, vil vi arbejde for at faa det gennemført i 1946 i Forbindelse med Elevmødet, og til den Tid sikkert paa vor Skole i Esbjerg.

Hans Holm.

Indbydelse til Elevmøde

Saaframt Forholdene til den Tid tillader det, afholdes vort Elevmøde i Aar paa »Kraglund« pr. Hammel *Lørdag den 28. og Søndag den 29. Juli.*

Program.

Lørdag Eftermiddag: Samling paa Skolen. Om Aftenen Fest med Tale af Forstander *Poul Hansen.*

Søndag Formiddag: Generalforsamling og Foredrag.

Søndag Eftermiddag: Udflugt i Omegnen.

Søndag Aften: Kammeratligt Samvær og Afslutning.

Forslag, der ønskes behandlet paa Generalforsamlingen, maa være Elevforeningens Formand i Hænde senest 15. Juli.

Anmeldelse om Deltagelse i Elevmødet maa i god Tid og senest en Uge før Mødets Afholdelse tilstilles Forstander *Poul Hansen*. Opholdet paa Skolen koster ca. 5—6 Kr. pr. Døgn. Deltagerne maa selv medbringe Lagener og Haandklæder og selvfølgelig Rationeringsmærker.

Hvis Elevmødet, hvad vi haaber, kan afholdes, forventer vi, at saa mange Kammerater som muligt følger Indbydelsen, saa vi kan faa et virkeligt godt Møde. Velkommen til Elevmødet 1945 paa »Kraglund« den 28. og 29. Juli!

Bestyrelsen.

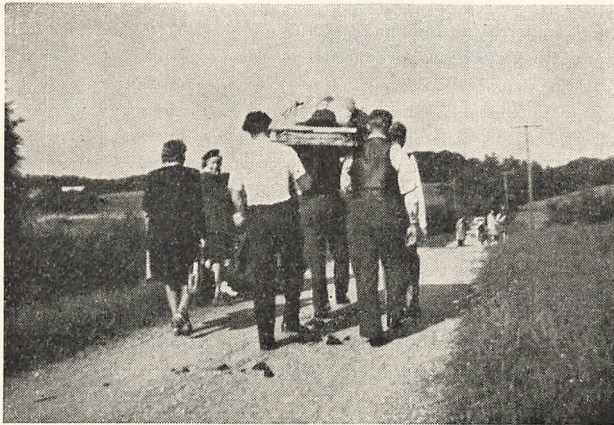
NB.! Vi regner med sammen med Udsendelsen af Juni-Nummeret af »Arbejderhøjskolen« at kunne give endelig Besked om, hvorvidt Elevmødet kan afholdes eller ej.

Elevforeningens Adresser:

Formand: *Hans Holm*, Nørvang 16, Esbjerg.

Kasserer: Skolebetjent *M. P. Jensen*, Kommuneskolen, Østergade, Esbjerg.

Sekretær: *Viggo Sørensen*, Haraldsgade 56, Esbjerg.

Diner transportable.

Kraglund. Elevmødet 1944.

*Vor ungdomsskole frejdig her vi rejser
med dristig gavl, med friheds høresal;
mod tidens træge vind den muntert knejser,
en søjle i den nye tids portal.
Her anses ingen sag for forud givet,
hver agtes, om han tvivler eller tror;
her læres det, at elske selve livet,
der efter sine egne love gror.*

Johan Skjoldborg.

Ovenstaaende Vers fandtes ogsaa i »Arbejderhøjskolen«s Decemhernummer, men med en beklagelig Trykfejl. Som en Berigtigelse genoptrykkes det her — uden Fejl!

